

TÜRK BORÇLAR HUKUKUNDA ALACAK ZAMANAŞIMI*

Arş.Gör. Ayşe ARAT**

I.GİRİŞ

Hukuk borç ilişkilerini, kendi özelliklerine göre bir takım zaman kayıtlarına tâbi tutmuştur. Kanun koyucu hem şahsa ilişkin hakların talebini, hem kamu kurumlarına düşen görevlerin yerine getirilmelerini, sosyal ilişkilerin iyi bir biçimde devamı bakımından belirli zaman dilimleri ile sınırlamış ve bu sınırlara uyulmaması hallerini çeşitli müeyyidelerle karşılamıştır. Öyleyse bir şahsın sahip olduğu haklardan faydalanabilmesi ancak o hakkın ne gibi zaman kayıtlarıyla sınırlı olduğunu bilmesine bağlıdır. Vaktinde açılmayan bir dava, zamanında yapılmayan bir müracaat esas bakımından haklı olan şahsı haksız bir duruma düşürebilir.

Belirli bir zamanın geçmesi, alacaklı ile borçlu arasındaki hukuki ilişkiyi sona erdirmez. Ancak hayatın normal akışı, zamanın geçmesine bazı sonuçlar bağlanması gereğini doğurmuştur. Zaten hayat tecrübeleri göstermektedir ki insanlar haklarını, durumun şartlarına uygun bir hızla aramakta ve bu konuda müsamaha göstermemektedirler. Öte yandan hak sahibinin hakkına karşı ilgisiz olması, karşı tarafın kusurundan daha ağırdır.

Hukukumuzda zamanaşımı kavramının iki yönü vardır. Birincisi belirli bir sürenin geçmesiyle bir hakkın talep edilebilirliğinin yitirilmesi şeklindeki iskatî zamanaşımı; diğeri yine belirli bir sürenin geçmesiyle bazı şartlar altında bir mülkiyet hakkının kazanılması şeklindeki kazandırıcı zamanaşımıdır. İskatî zamanaşımı Borçlar Hukuku'na, kazandırıcı zamanaşımı ise Eşya Hukukuna ilişkindir. Çalışmamızın konusu “Türk Borçlar Hukuku'nda Alacak Zamanaşımı” diğeri bir ifadeyle iskatî zamanaşımıdır.

* Bu Çalışma 1999 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Şahin AKINCI' nın danışmanlığında, yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış, 09.07.1999 tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir. Bu makalede çalışmanın orijinal metnine bağlı kalarak özeti verilmiş, 01.01.2002 tarihinde yürürlüğe giren yeni Medeni Kanundaki değişiklikler ilgili yerlere işlenmiştir.

** S. Ü. Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı

A) Kavram

Zamanaşımı kavramı Borçlar Kanununda borcu sona erdiren sebepler arasında sayılmasına rağmen aslında sadece alacağın talep edilebilme yetkisini zaman itibarıyla sınırlar¹. Çünkü borçlu zamanaşımı def'ini ileri sürmediği sürece alacak kendiliğinden sona ermez. Aynı şekilde zamanaşımına uğrayan borcunu ödeyen borçlu, bunu geri isteyemez (BK.m.62).

Buradan yola çıkarak zamanaşımı şöyle tarif edilebilir: “Kanunda belirtilen şartlar altında ve belli bir süre içinde alacaklının hareketsiz kalması sonucu alacağın ifasını isteme yetkisinin sona ermesidir”².

Kanun koyucuların bu müesseseyi kabul etmesinin çeşitli nedenleri vardır: Uzun süre alacağını takip etmeyen bir alacaklının hakkının olmadığı, hakkının sona erdiği veya o haktan vazgeçtiğine dair kuvvetli bir kanaat oluşur. Aynı şekilde mahkemelerin çok eski uyuşmazlıklarla meşgul edilmesi önlenerek hem kişiler hem kamu menfaatleri korunmuş olur. Çünkü ihtilaf ne kadar eskiye ilişkinse ispatı da o kadar güçleşir. Hukuk kimseye uzun zaman önce gerçekleşmiş bir borç ilişkisinin delillerini saklama zorunluluğu getirmemiştir. Böylece mahkemelerin işleri hafiflerken, kişiler çok eski iddialara hedef olmaktan kurtulurlar³.

Zamanaşımına rağmen borç ilişkisi varlığını devam ettirir. Ancak alacaklı borçlunun rızası olmadan alacağını elde etme imkanını kaybetmiş olur⁴. Artık borç bir eksik borçtur (obligatio naturalis)⁵.

¹ Von Tuhr, Borçlar Hukuku, C.1-2(Çeviren: Cevat Edege), Ankara 1983, s.683.

² Tunçomağ, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C.1, İstanbul 1972, s.730.

³ Von Tuhr, s.687; Eren, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2002, s.1269; Saymen /Elbir, Türk Borçlar Hukuku Umumi Hükümler, C.2, İstanbul 1958, (Saymen/Elbir, I), s.910; Erman, Hukuk Davalarında Zamanaşımı, Adalet Dergisi 1974, sa.7, s.501; Dalamanlı, Kanunlarımızda Müruruzaman, Sükutu Hak ve Müddetler, Ankara 1976, (Dalamanlı, I), s.3; Berki, Müruruzaman, Adalet Dergisi 1955, sa.10, (Berki, Müruruzaman), s.949; Tunçomağ, s.738; Fezyioğlu, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C.2, İstanbul 1977, s.518; Tekinay/Akman /Burcuoğlu/ Altop, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 1993, s.1030; Çandarlı, Borçlar Kanununda Müruruzaman ve Buna Mütedair Temyiz Mahkemesi Kararları, Ankara 1943, s.10; Eranlı, Borçlar ve Medeni Kanunda Müruruzaman ve Sükutu Hak Hükümleri ve Tatbikatı/Sistemik Temyiz Kararları, Ankara 1959, s.5.

⁴ Von Tuhr, s.687; Von Tuhr, Müruruzaman, Hukuki Bilgiler Mecmuası, 1932, Y.6, No:9-69, (Von Tuhr, Müruruzaman),4605.

⁵ Eren, s.1269; Reisoğlu, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2000, s.342; Fezyioğlu, s.520; Dalamanlı,I, s,3; Berki, Türk Borçlar Kanununda İskati

B)Zamanaşımının Hak Düşürücü Süre İle Farkları

Hak düşürücü süre ile alacak zamaşımı birbirine çok benzeyen kavramlardır. Hukuk, her iki halde de zamanın geçmesine düşürücü bir sonuç bağlamıştır. Ancak bağlanan bu sonucun niteliği farklıdır. Hak düşürücü sürede zamanın geçmesi hakkı tamamen ortadan kaldırırken, zamaşımında alacağın talep edilebilmesi sınırlanmaktadır⁶. Hakim zamaşımını re'sen gözönüne alamaz (BK.m.140). Bunu borçlunun def'i olarak ileri sürmesi gerekir. Çünkü zamaşımının ileri sürülmesi bir hakkın ileri sürülmesidir. Borçlu bu hakkını kullanmayabilir. Hak düşürücü süre ise doğrudan doğruya hakkı ortadan kaldırdığından bir itirazdır ve hakim bunu kendiliğinden dikkate alır⁷. Zira burada, hakkın geçerli bir biçimde dolmadığı ya da sona erdiğine ilişkin bir olay ileri sürülmektedir. Zamaşımı kural olarak alacaklarda söz konusu iken hak düşürücü süre yenilik doğuran haklarda, ihtira ve telif haklarında söz konusudur⁸. Hak düşürücü süreler durmaz ve kesilmez. Zamaşımının hem kesilmesi hem de durması mümkündür. Buna ilişkin kurallar BK.m.132-133'de düzenlenmiştir. Zamaşımına rağmen borç, eksik borç olarak varlığını devam ettirir. Oysa hak düşürücü sürede tamamen ortadan kalkar⁹. Hak düşürücü sürenin başlangıç tarihi, "öğrenme" tarihidir, yani bir hakkın alacaklı lehine doğduğu ve bundan alacaklının haberdar olduğu tarihtir. Zamaşımının

Müruruzaman, Dr.Recai Seçkin'e Armağan, Ankara,1974, (Berki, İskati Müruruzaman), s.716; Von Tuhr, s.709.

⁶ Uygur, Zamaşımı ve Hak düşürücü Süreler,Ankara Barosu Dergisi 1975, sa.5, s.687; Çandarlı, s.23; Abadan, Akit Serbestisi ve Zamaşımı, Adalet Dergisi 1951, sa.9, s.1388; Berki, Hukukta Müddet Çeşitleri,Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1968, C.CXXV, sa.1-2, (Berki, Müddet Çeşitleri),s.100; Sünuhi , Müruruzaman ve Sükutu Hak Müddetlerinin Tayini, Adliye Ceridesi 1930, y.9, sa.99, s.33. ; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/ Altop , s.1032; Erman, s.502; Dalamanlı, Borçlar Hukuku Davaları ve Tatbikatı, İstanbul 1959, (Dalamanlı, II), s.3; Feyzioğlu, s.521; Dalamanlı/ Karahacıoğlu, Kanunlarımızda Müddetler, Ankara 1979, s.8; Eren, s.1270; Tunçomağ, s.740; Reisoğlu, s.334; Saymen /Elbir, I, s.909.

⁷ Eren, s.1270; Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.1032; Feyzioğlu, s.521; Reisoğlu, s.342; Tunçomağ, s.740; Saymen/ Elbir, I, s.909; Çandarlı, s.9.

⁸ Eren, s.1270; Reisoğlu, s.342; Tunçomağ, s.740; Dalamanlı/Karahacıoğlu, s.9; Dalamanlı, I, s.4.

⁹ Eren, s.1270; Tunçomağ, s. 740; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop, s.1032; Sünuhi, s.521; Saymen/Elbir, I, s.909; Çandarlı, s.9.

Türk Borçlar Hukukunda Alacak Zamanaşımı

başlangıç tarihi ise alacağın muaccel olduğu tarihtir (BK.m.128)¹⁰. Son olarak kanunlarımızda hak düşürücü sürelerle ilgili özel düzenleme bulunmazken, zamanaşımı BK. m.125-140 arasında düzenlenmiştir. Bu hükümler kıyas yoluyla hak düşürücü sürelerle uygulanmaz¹¹. Ancak Federal Mahkemenin sürelerin hesabında ve munzam süreler hakkında kıyasen zamanaşımı hükümlerini, hak düşürücü sürelerle de uyguladığı görülmektedir¹².

Zamanaşımı süreleri ile hak düşürücü süreleri birbirinden ayırmak hem son derece önemli hem de güç bir iştir. Bunun için elimizde kesin kıstaslar da bulunmamaktadır. Öyle ise ayırım neye göre yapılacaktır? Her şeyden önce kanun metinlerindeki ifadeler bize yol gösterecektir. Ancak metinlerin yazılışında gereken özen gösterilmediğinden bu şekilde her zaman doğru sonuca ulaşmak mümkün değildir¹³. Örneğin değişiklikten önce MK.m.119’ da hata, hile, tehdit gibi nisbî butlan sebeplerine dayanılarak açılacak evlenmenin feshi davasının, fesih sebebinin öğrenildiği veya tehdidin bittiği tarihten itibaren altı ay ve herhalde evlenmeden itibaren 5 yıl sonra “müruruzaman” a uğrayacağı yazılıydı. Oysa buradaki süre zamanaşımı süresi değil, hak düşürücü süreydi¹⁴. (MK.’daki değişiklikten sonra m.119’u karşılayan m.152’nin başlığı hak düşürücü süre olarak düzeltilmiştir.). Öyleyse sürenin niteliğini tespit etmek için konuluş amacına da bakmak¹⁵ gerekmektedir. Hak düşürücü süreler genel olarak¹⁶ kamu düzenine ilişkin sürelerdir. Bu yüzden hakim tarafından re’sen göz önüne alınır, kesilmez, durmaz ve zamanaşımı sürelerinden daha kısadır. Zamanaşımı sürelerinde ise kamu düzeni amacı ön planda olmadığından bu özellikler bulunmamaktadır.

¹⁰ Sünühi, s.35.

¹¹ Dalamanlı, I, s.4; Dalamanlı/Karahacıoğlu, s.9; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s.1069.

¹² Dalamanlı, I, s.4; Dalamanlı/Karahacıoğlu, s.9; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s.1069.

¹³ Tunçomağ, s.741; Dalamanlı, II, s.4; Feyzioğlu, s.523; Reisoğlu, s.334; Dalamanlı/ Karahacıoğlu, s.8.

¹⁴ Feyzioğlu, s.523; Reisoğlu, s.334; Aynı şekilde İİK.m.284 ile 6183 sayılı Amme Alacaklarını Tahsili Usulü Hakkında

Kanununun 26. maddesinde söz konusu olan süreler de zamanaşımı değil, hak düşürücü sürelerdir.

¹⁵ Reisoğlu, s.342; Tunçomağ, s.741; Berki, Müddet Çeşitleri, s.102; Tekinay/Akman/ Burcuoğlu /Altop, s.1032.

¹⁶ Örneğin icabın geri alınması, satıcının garanti ile mükellef tutulması hallerinde, hak düşürücü süreler kamu düzeninden

değildir. Feyzioğlu, s.524; Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop s.1033.

Yargıtay¹⁷ bir kararında konuyu amacın araştırılması gerektiği doğrultusunda çözümlenmiştir. Yargıtay'ın haklı olarak ifade ettiği gibi “Bir sürenin zamanasını veya hak düşürücü süre olduğunu kestirebilmek için kanun koyucunun o süreyi kabul etmekle güttüğü amacın, hakkın kendisini yok etmek mi, yoksa sadece o haktan doğan dava hakkını kaldırmak mı olduğunun tespiti gerekir”.

Hukukumuzdaki hak düşürücü süreler örnek olarak şunları verebiliriz: Hata, hile veya ikrah sonucu yapılan sözleşme ile bağlı olmak istemeyen taraf, sözleşmeyi feshedebilmek için bir yıllık süreye uymak zorundadır¹⁸. Bu süre geçerse sözleşme kesinleşir (BK.m.31). Gabinin varlığı halinde zarar gören, sözleşmeyi bir yıl içinde feshedebilir (BK.m.21). Bu süre hak düşürücü süredir¹⁹. Miras hukukundaki mirasın reddi (MK.m.606), tereke defterinin tutulması (MK.m.619)' na ilişkin süreler de hak düşürücü niteliktedir²⁰. Sınırlı bir zaman için kefil olan kişiyi takipte, kanunun alacaklıya verdiği zaman hak düşürücü süredir²¹. Alacaklı bu sürede hakkını kullanmazsa kefil, kefaletinden kurtulur (BK.m.493). Şuf'a davası açmak için kanunun tayin ettiği süre (MK.m.733) hak düşürücü süredir²². Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ve İcra İflas Kanununun takip hukukuna ilişkin belirlediği süreler de hak düşürücü sürelerdir²³. Diğer kanunlarda da hak düşürücü süreler yer verilmiştir. Örneğin, 3402 sayılı Kadastro Kanunu madde 12' deki 10 yıllık süre²⁴, 6183 sayılı

¹⁷ YHGK. 10.10.1962, 64-34 (Feyzioğlu, s.525, dpn.165).

¹⁸ Çandarlı, s.24; Saymen/Elbir, I, s.909; Velidedeoğlu, Türk Medeni Hukuku, Umumi Esaslar, C.1, İstanbul 1959, s.80; Eren, s.383; Oğuzman/Öz, Borçlar Hukuku Dersleri, İstanbul 2000, s.105; Karahacıoğlu, Kanunlarımızda Müddetler, Ankara 1992, s.25; Belgesay, s.21; Reisoğlu, s.342.

¹⁹ Oğuzman/Öz, s.115; Çandarlı, s.24; Saymen/Elbir, I, s.909; Karahacıoğlu, s.23; Eren, s.392.

²⁰ Oğuzman, Miras Hukuku, İstanbul 1984, (Oğuzman, II), s.306; Belgesay, s.21; Şener, Eski ve Yeni Miras Hukuku, Ankara 1981, s.196; İmre/Erman, Miras Hukuku, İstanbul 1993, s.341; mirasın reddindeki süre bakımından aksi görüş için bkz. Ayan, Miras Hukuku, Konya 2005, s.220.

²¹ Belgesay, s.21; Karahacıoğlu, s.51.

²² Belgesay, s.21.

²³ Belgesay, s.21.

²⁴ Özanalp, 3402 Sayılı Kadastro Kanununda Yer Alan Hak Düşürücü Süre İle İlgili Düşünceler, Yargıtay Dergisi 1988, C.14, sa.3, s.271; Karahacıoğlu, s.371.

Türk Borçlar Hukukunda Alacak Zamanaşımı

Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun (AATUHK.) m.105/2 deki altı aylık süre²⁵, Vergi Usul Kanunu m.379' daki süreler²⁶ bu türdendir.

II.ZAMANAŞIMININ ÖZELLİKLERİ, UNSURLARI VE ZAMANAŞIMI SÜRELERİ

A)ZAMANAŞIMININ ÖZELLİKLERİ

1)Zamanaşımı Süreleri Kesindir.

BK.m.127, zamanaşımı sürelerinin kesin olduğunu ve sözleşme ile değiştirilemeyeceğini emredici bir hükümlerle düzenlenmiştir. Burada önemli olan sözleşmenin yapıldığı sırada (başlangıçta) bu sürelerin değiştirilemeyeceğidir. Borç doğduktan sonra süre uzatılabilir. Zaten kanun koyucu buna durma ve kesilme sebepleri ile fiilen imkan tanımıştır (BK.m.132-133).

2)Zamanaşımından Feragat

Borçlar Kanunu zamanaşımından iptidaen (önceden) feragati yasaklanmıştır (m.139/I). Önceden feragatle kastedilen, tarafların borç ilişkisi kurulmadan ya da bu ilişkinin kurulduğu sırada yaptıkları feragat sözleşmesi veya tek taraflı feragat beyanıdır²⁷. Kanun böyle bir sınırlama getirmeseydi bir alacağın zamanaşımına uğramayacağı sözleşme ile kararlaştırılabilirdi. Buna karşılık zamanaşımı süresi dolmuşsa bu savunmayı ileri sürmekten feragat edilebilir. Çünkü BK.m.139/I sadece önceden yapılan feragati yasaklamış, süre dolduktan sonra yapılan feragate bir sınırlama getirmemiştir²⁸.

Zamanaşımından sonradan feragat bir şekilde tâbi değildir²⁹.

3)Zamanaşımı Bir Def'idir

Zamanaşımı süresinin dolması alacağı sona erdirmez ama borçlunun zamanaşımını ileri sürerek ifadan kaçınabilmesini sağlar. Zamanaşımının ileri sürülmesi ise def'i yolu ile olur. Zamanaşımı savunmasının bir def'i olduğu

²⁵ Karahacıoğlu, s.141.

²⁶ Çağan, Vergi Hukukunda Süreler, Ankara 1975, s.27; Karahacıoğlu, s.624.

²⁷ Eren, s.1281; Feyzioğlu, s.531; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s.1072; Arsebük, Türk Kanunları Bakımından Borçlar Hukukunun Umumi Esasları I, Ankara 1937, s.497; Berki, İskatî Müruruzaman, s.731.

²⁸ Feyzioğlu, s.531; Arsebük, s.497; Reisoğlu, s.345; Oser-Schönenberger, İsviçre Borçlar Hukuku Şerhi, (Çeviren Ferit Ayiter), Ankara 1950, s.896; Çandarlı, s.37; Dalamanlı, I, s.54; Eranı, s.11; Tunçomağ, s.764; Eren, s.1281; Berki, İskatî Müruruzaman, s.731; Von Tuhr, s.708; Saymen/Elbir, I, s.912; Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.1072.

²⁹ Çandarlı, s.37; Dalamanlı, II, s.55; Von Tuhr, s.708; Tunçomağ, s.764; Arsebük, s.497.

kanunda açıkça belirtilmemişse de BK.m.139 ve m.140'ın ifadelerinden bu anlaşılmaktadır. BK.m.139'a göre zamanaşımından sonradan feragat mümkündür. Yine BK.m.140' a göre hakim zamanaşımı savunmasını kendiliğinden göz önüne alamaz, hatta borçluya hatırlatamaz. Eğer zamanaşımı savunması bir itiraz olsaydı, hem feragat mümkün olmazdı, hem de hakim kendiliğinden bunu göz önüne alması gerekirdi ³⁰.

B)ZAMANAŞIMINA TÂBİ ALACAKLAR

1)Genel Olarak

Borçlar Kanunumuzda hangi hakların zamanaşımına tâbi olduğu konusunda bir hüküm yoktur. BK.m.125, “bu kanunda” başka hüküm yoksa “her davanın” 10 yıllık zamanaşımına tâbi olduğunu ifade etmektedir. Oysa mehaz İsviçre Borçlar Kanununda aynı madde “Federal medeni hukukta başka suretle hüküm vazedilmediği taktirde bütün alacaklar 10 yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar.” şeklindedir ³¹. Bizde de BK.m.125'in her dava deyimini “bütün alacaklar” tarzında, “bu kanundaki” deyimini de “kanunlarımızdaki” biçiminde anlamak daha uygundur ³². Çünkü sadece Borçlar Kanunundaki alacak hakları değil; aile, miras ve eşya hukukundan doğan alacak hakları da zamanaşımına tâbidir ³³.

Öyleyse bütün alacaklar kural olarak zamanaşımına uğrar. Bu alacakların sözleşmeden, haksız fiilden veya sebepsiz zenginleşmeden doğması arasında fark yoktur ³⁴. Hatta ferdin devlete, devletin ferde olan borçları dahi zamanaşımına uğrar. Amme kanunlarında özel zamanaşımı süreleri mevcut değilse, kamu alacaklarına da BK. m.125' deki genel zamanaşımı süresi uygulanır ³⁵.

2)Zamanaşımına Tâbi Olmayan Alacaklar

Kural, bütün alacakların zamanaşımına uğraması olmakla birlikte kanun bazı hallerde zamanaşımının işlemeyeceğini kabul etmiştir. Bu hallerden birincisi alacağın bir gayrimenkul rehni ile teminat altına alınmasıdır. MK. m. 864'e göre gayrimenkul rehminin tapuya tescili, o alacak hakkında zamanaşımının işlemesini engeller. İkinci hal ise borçlu aleyhinde aciz vesikası alınmış olmasıdır. Bu hali İİK. m. 143 düzenlemiştir. Buna göre alacağın

³⁰ Von Tuhr, s. 708; Tunçomağ, s.762; Arsebük, s.497.

³¹ Oser-Schönenberger, s.871.

³² Feyzioğlu, s.534; Reisoğlu, s.344; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop, s.1034.

³³ Feyzioğlu, s.534; Reisoğlu, s.344; Tunçomağ, s.741; Eren, s.1271; Von Tuhr, s.688; Arsebük, s.487.

³⁴ Eren, III, s.485.

³⁵ Oser-Schönenberger, s.871.

Türk Borçlar Hukukunda Alacak Zamanaşımı

tamamını elde edememiş olan alacaklıya icra memurluğunca verilen aciz vesikasında tespit edilmiş borç, borçlu bakımından zamanaşımına uğramaz. Borçlu, bu borcu ödemededen ölür ve mirasçıları da mirası kabul ederlerse alacaklının kabul tarihinden itibaren 1 yıl içinde alacağını talep etmesi gerekir. Aksi halde mirasçılar zamanaşımı def'ini ileri sürebilirler (BK.m.143/son).

Kanun mülkiyet hakkının zamanaşımına uğrayıp uğramadığı konusunda bir hüküm içermemektedir. Federal Mahkeme bu hakkın zamanaşımına tâbi olmadığını kabul etmektedir³⁶. Buna bağlı olarak malikin her türlü tecavüz ve müdahaleleri men etmek hakkı, müşterek maliklerin taksim talep etme hakları da zamanaşımına uğramaz³⁷.

Nafaka isteme hakkı, isim üzerindeki hak, eşlerin birbirlerine karşı hakları gibi şahsa bağlı olan haklar zamanaşımına tâbi değildir³⁸.

C.ZAMANAŞIMI SÜRELERİ

1)On Yıllık Süre

a)Genel Olarak

Kanunda başka hüküm bulunmadığı takdirde bütün alacaklar 10 yıllık zamanaşımına tâbidir (BK.m.125). Bu süre sadece Borçlar Kanunundan doğan alacaklar için değil, Medeni Hukukun diğer dallarından kaynaklanan ve haklarında özel düzenleme bulunmayan borç ilişkilerinde de uygulanır³⁹.

Hukukumuzda bazı istisnaî hallerde daha uzun süreler kabul edilmiştir. Bunlar; mirasçının kötü niyetli davalıya karşı sahip olduğu miras sebebiyle istihkak ve iptal davalarının tâbi olduğu 20 yıllık süre (MK.m.559 ve m.639) ile cezayı gerektiren bir fiilden doğan zarar ve ziyan hakkının, Ceza Kanunu'nda o fiil için daha uzun bir zamanaşımı süresi kabul edilmişse bu süreye tâbi olması (BK.m.60/II) halleridir.

Bazı alacaklara ise 10 yıllık sürenin mi yoksa özel zamanaşımı süreleri olan 1 veya 5 yıllık sürelerin mi uygulanacağı tereddütlere yol açmıştır. Bu alacakları şöyle değerlendirebiliriz:

³⁶ Von Tuhr, s.688; Arsebük, s.487; Eranıl, s.9; Reisoğlu, s.344 Yargıtay da bu görüştedir. Y.13.HD.31.3.1986, 86/1912 (YKD.1986, s.1670).

³⁷ Von Tuhr, s.689; Arsebük, s.487; Eranıl, s.8.

³⁸ Von Tuhr, s.688; Arsebük, s.487; Eranıl, s.9.

³⁹ Mehaz İBK.m.127 bu durumu açıkça belirtmiştir: "Federal Medeni Hukukta başka surette hüküm bulunmadığı takdirde bütün alacaklar on senenin geçmesi ile müruruzamana uğrar"

aa)Haksız İşgal Tazminatını (Ecrimisil) Talep Hakkı

Yargıtay verdiği İçtihadı Birleştirme Kararları ile önce taşınmazın haksız işgali sonucu talep edilen tazminata, haksız fiilden doğan borç niteliğinde olmadığından BK.m.60' daki zamanaşımı süresinin uygulanmayacağını belirtmiş sonra da sözleşmeye dayanmayan ve fakat hukukî sonucu itibariyle kira sözleşmesine benzeyen bu talepleri, kira davaları hakkındaki BK.m.126 uyarınca beş yıllık zamanaşımı süresine tâbi tutmuştur⁴⁰. Oysa niteliği itibariyle haksız fiil olarak addedilebilecek taşınmazın malikin rızası dışında kullanılmasına, BK.m.60'daki zamanaşımı süreleri uygulanması daha doğru görünmektedir⁴¹.

bb)Taşınmaz Satış Vaadi Sözleşmesinden Doğan Talep Hakkı

Bu talep hakkı on yıllık zamanaşımı süresine tâbidir⁴². Çünkü sözleşmeden doğan bir sorumluluk söz konusudur. Kanun koyucu özel bir düzenleme ile başka bir zamanaşımı süresine tâbi tutmamıştır.

cc)Haricen Satılan Gayrimenkulün Satış Bedelinin Geri İstenmesi

Tapuya kayıtlı bir gayrimenkulün, resmi biçimde satılması gerekir (MK.m.706; BK.m.213). Eğer harici bir satım yapılmışsa Yargıtaya göre satıcı ile alıcı arasında sözleşme ilişkisi kurulmuş olur. Alıcı gayrimenkul mülkiyetinin kendi üzerine geçirileceği inancı ve şartı ile satış bedelini ödediğinden bu amacın gerçekleşmemesi üzerine verdiği parayı BK.m.125 uyarınca on yıl içinde isteyebilecektir⁴³. Ancak burada sebepsiz zenginleşme hükümlerini (BK.m.66) uygulamak daha doğrudur.

dd)Gayrimenkul Kirasında Zararın Tazmini Talebi

Kiracı, kiralananı sözleşmenin sonunda teslim aldığı biçimde iade ile yükümlüdür (BK.m.266). Eğer kiralanan hasar ve zarar verilmişse kiracı bundan sözleşmenin ihlali dolayısıyla sorumludur. Bu yüzden kiralayanın isteyeceği tazminat da BK.m.125'deki on yıllık zamanaşımı süresine tâbi olacaktır⁴⁴.

⁴⁰ YİBK. 8.12.1931, 23-44 ve 25.5.1938, 29-37 (Eranıl, s.182).

⁴¹ Tutumlu, Türk Borçlar Hukukunda Zamanaşımı ve Uygulaması, İstanbul 1991, s.16.

⁴² Kocayusufoğlu, Türk Medeni Hukukunda Gayrimenkul Satış Vaadi, İstanbul 1959, s.209; Bal, Taşınmaz Satış Vaadi Sözleşmeleri ve Bu Sözleşmelerden Doğan Davalarla İlgili Bir İnceleme, Adalet Dergisi 1988, sa.6, s.17; Feyzioğlu s.547.

⁴³ 3.HD.7.4.1970, 1938-4262, Dalamanlı, I , s.12.

⁴⁴ 13.HD. 8.12.1987, 1987/5674-1987/6087, YKD.1989, C.XV, sa.5, s.692.

Türk Borçlar Hukukunda Alacak Zamanaşımı

ee)Karşılıklı Borç Doğuran Sözleşmelerde Borçlunun Temerrüdü

Borçlunun temerrüdünde gecikme sebebiyle açılacak tazminat davası (BK.m.106/2) BK.m.125 uyarınca on yıllık zamanaşımına tâbidir⁴⁵. Eğer alacaklı ademi ifa sebebiyle tazminat davası açacaksa (BK.m.106/2) bu da on yıllık zamanaşımına tâbidir⁴⁶. Sözleşmeden dönülmesi halinde karşılıklı olarak ifa edilmiş bulunan şeylerin iadesi davasının da (BK.m.108/1) yine sözleşme hükümleri çerçevesinde BK.m.125'deki genel zamanaşımına tâbi olduğu İsviçre Federal Mahkemesi ve Yargıtay tarafından ifade edilmiştir⁴⁷.

2)Beş Yıllık Süre

BK.m.126 bazı alacaklar hakkında 5 yıllık zamanaşımı süresi tespit etmiştir. Kanun koyucu burada söz konusu alacaklar için -hem ekonomik gerekler hem de teamülen seri ifa edilmeleri dolayısıyla- 10 yıllık genel zamanaşımı süresini kısaltmıştır⁴⁸.

Beş yıllık zamanaşımı süresine tâbi bu alacaklar sırasıyla şöyledir:

a)Kira Alacakları, Sermaye Faizleri ve Belirli Zamanlarda İfa Edilecek Edimler (BK.126/b.1)

Bu fıkradaki alacakların genel niteliği devri olarak ifa edilecek edimler olmalarıdır⁴⁹.

aa)Kira Alacakları

Bu deyimle, hem adı kiralar hem de hasılat kiraları kastedilmiştir⁵⁰. Adı kira sözleşmesinde kiralayan kiracıya ücret karşılığında bir şeyin kullanılmasını terk eder (BK.m.248). Hasılat kirasında ise kiracıya bir malın veya hakkın kullanılması ve semerelerinden yararlanma terk edilmektedir (BK.m.270/I).

⁴⁵ Önen, Karşılıklı Borç Doğuran Sözleşmelerde Borçlunun Temerrüdü İle İlgili Genel Mahiyetteki Fikirler, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını No:95, Ankara 1971, s.79; Dalamanlı, II, s.177.

⁴⁶ Önen, s.88.

⁴⁷ JdT 1936 I 143; 3.HD. 6.12.1960, 7583-6505, AD.1961, s.498.

⁴⁸ Von Tuhr, s.690; Arsebük, s.488; Tunçomağ, s.739; Çandarlı, Beş Yıllık Zamanaşımına Tâbi Alacaklar, Adalet Dergisi 1945, sa.12, (Çandarlı, Beş Yıllık Zamanaşımı),s.23.

⁴⁹ Feyzioğlu, s.553; Çandarlı, s.62; Von Tuhr, s.690; Saymen/Elbir, s 918; Tunçomağ, s.747.

⁵⁰ Çandarlı, s.62; Von Tuhr, s.690; Feyzioğlu, s.553; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp s.1038.

Kira toptan olarak örneğin yıllık ödenmekteyse bir devrilik söz konusu olmadığından 10 yıllık zamanaşımına tâbidir⁵¹. Ancak Federal Mahkeme, her yıl ödenmesi gerekli edimleri eşit olmayan miktar ve değişik muacceliyet tarihli olsalar da BK.m.126 anlamında devri edim kabul etmektedir⁵².

Kiracı ile kiralayan arasındaki tazminat borçlarında da 10 yıllık zamanaşımı süresi uygulanır⁵³.

bb)Sermaye Faizleri

Bu deyimle kastedilen “belirli zamanlarda ödenmesi gereken akdi faizler”dir⁵⁴. Doğrudan doğruya kanundan doğan veya belirli zamanlarda muacceliyet kesbetmeyen faizler buraya dahil değildir⁵⁵. Dolayısıyla haksız fiilden, sebepsiz zenginleşmeden ve temerrütten doğan faizlere 10 yıllık genel zamanaşımı süresi uygulanır⁵⁶. Durum sermayeye ilave edilen faiz alacaklarında da aynıdır⁵⁷. Gayrimenkul rehni ile güvenceye alınmış faiz alacakları zamanaşımına uğramaz (MK.m.864).

⁵¹ Eren, s.1276; Feyzioğlu, s.554; Von Tuhr, s.691; Saymen/Elbir, I, s.918; Tunçomağ, s.747.

⁵² Tunçomağ, s.747; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, dñn.12, s.1039.

⁵³ “BK.m.126`da yer alan kira parasına ilişkin 5 yıllık zamanaşımı bu yasanın genel zamanaşımı konusundaki kuralına bir

istisna olup, yalnız kira parası ile sınırlıdır. Bunun dışında kiralayanın yükümlülükleri ve yükümlenmesi gerekli öteki

giderler bakımından kiracının kiraya verene ödeyeceği sözleşme ile koşullanan ödeme, örneğin BK.m.258`e dayanmakta olup, kira bedeli olarak tanımlanamaz.” 4.HD. 21.6.1971 T., E. 6510,K.6095 (RKD. 1973, s.33); Y.13.HD. 8.2.1988 T., E. 6516, K.605 sayılı (YKD.1989, sa.3, s.381) ve 19.1.1989 T., E.5196, K.174 sayılı (YKD.1989, sa.12, s.1751) kararlarında da

kira sözleşmesine aykırılıktan doğan tazminat taleplerinin 10 yıllık zamanaşımı süresine tâbi olduğu içtihad edilmiştir.

⁵⁴ “...BK126/b.1`e konu olan faiz belirli zamanlarda ödenmesi gereken akdi faizi ifade eder.”(YKD.1979, sa.8, s.1134).

⁵⁵ YHGK. 25.12.1972, E.630, K.955; 4.HD. 1.6.1959, E.958/1661,K.4161; 4.HD. 25.7.1957, E.6584, K.4791 (Dalamanlı, II, s.31-33); 4.HD. 14.12.1938, E.3066, K.2566 (Eranlı,s.183).

⁵⁶ “...BK.m.126/b,1`e konu olan faiz muayyen zamanlarda ödenen akdi faizi ifade eder. Haksız eylem, haksız iktisap ve

temerrütten doğan faizler restümlal faizi gibi beş yıllık değil, BK.m.125 gereğince on yıllık zamanaşımına tâbidir...”(YKD. 1976, sa.6, s.856).

⁵⁷ Oser-Schönenberger, s. 874; Eren, s.1276; Çandarlı, s.66.

Türk Borçlar Hukukunda Alacak Zamanaşımı

cc)Belirli Zamanlarda İfa Edilecek Edimler

Burada kiralar ve anapara faizleri dışında kalan ancak yine belirli sürelerde ödenmesi gereken diğer alacaklar düzenlenmiştir. Bunlar da aynı borç ilişkisinden doğmakla birlikte, belirli aralıklarla tekrar eden ifalardır⁵⁸.

b)Erzak Bedeli, Nafaka, Otel ve Lokanta Masraflarına İlişkin Davalar (BK.m.126/b.2)

aa)Erzak Bedeli

Bundan alacaklı ve ailesinin geçimi için gerekli olan bedel anlaşılacak gerekir⁵⁹. Dolayısıyla sadece yiyecek, içecek masrafları değil tüketmek amacıyla alınan günlük ihtiyaçlar, erzak bedeli kavramının kapsamına girer⁶⁰.

bb)Nafaka Alacakları

Burada düzenlenen nafaka isteme hakkı değildir. Çünkü nafaka isteme hakkı, ne zaman buna ihtiyaç duyulacağı bilinmeyeceği için zamanaşımına uğramaz. Söz konusu olan nafakadan doğan alacaklardır⁶¹. Nafaka borçlusu belirlenen miktarı ödemekten kaçınırsa ifayı talep etmek hakkı beş yılda zamanaşımına uğrar.

cc)Otel ve Lokanta Masrafları

Bununla kastedilen otel veya lokanta sahibinin sağladığı yeme, içme ve barınma hizmetlerinden doğan alacaklardır⁶². Pansiyoncuların aynı nitelikteki alacakları da buraya dahildir⁶³.

c)Esnafın, Sanatkârların, Perakendecilerin, Noterlerin ve İşçilerin Ücret Alacakları

Bu hüküm Ticaret Kanununun Mer'iyet Tatbikine Dair Kanun m.41 ile yeniden düzenlenmiştir⁶⁴. Doktorların m.126/b.3 hükmü kapsamında çıkarılmasıyla ihtilaf ortadan kalkmış ve ücret alacakları 2 yıllık zamanaşımına tâbi olmuştur⁶⁵.

⁵⁸ Çandarlı, s.66.

⁵⁹ Von Tuhr, s.691; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s.1039; Tunçomağ, s.747; Feyzioğlu, s.554.

⁶⁰ Çandarlı, s.68.

⁶¹ Çandarlı, s.69; Eranıl, s.8.

⁶² Von Tuhr, s.691; Tunçomağ, s.747; Çandarlı, s.69; Dalamanlı, II, s.12; Saymen/Elbir, I, s.919.

⁶³ Oser-Schönerberger, s.875; Çandarlı, s.69.

⁶⁴ Saymen/Elbir, I, s.919; Tunçomağ, s.748; Feyzioğlu, s.556; Dalamanlı, II, s.30.

⁶⁵ Feyzioğlu, s.556; Tunçomağ, s.749; Saymen/Elbir, I, s.919.

Avukatlar bakımından ise durum biraz daha değişiktir. 1136 sayılı yeni Avukatlık Kanunu m.40 ile ikili bir zamanaşımı getirilmiştir. Buna göre “ İş sahibi tarafından sözleşmeye dayanılarak avukata karşı ileri sürülen tazminat istekleri, bu hakkın doğumundan sonra 5 yıl ve herhalde o işin sona ermesinden başlayarak 1 yıl sonra zamanaşımına uğrar.” Böylece iş sahibinin avukata karşı açacağı tazminat davaları, 5 yıl geçmese bile herhalde işin sona ermesinden itibaren 1 yıl içinde zamanaşımına uğrar. Fakat avukatın müvekkiline karşı sözleşmeden doğacak her türlü tazminat istekleri yine 5 yıllık zamanaşımına tâbidir⁶⁶. Bu hükmün aynı sözleşmenin tarafları arasında ileri sürülebilecek tazminat taleplerini farklı sürelerle tâbi tutarak, bir ayırım yapması haklı olarak eleştirilmiştir⁶⁷.

aa)Esnafın ve Sanatkârların Emeklerinin Karşılığı Olan Ücret

Sanatkâr hem el emeği hem de zihinsel emek sarfederek bir eser meydana getiren kişidir⁶⁸. Bu anlamda ressam, heykeltıraş, marangoz, terzi, şarkıcı ve müzisyenler birer sanatkârdır. Ancak günlük hayatta marangoz, terzi veya benzer nitelikli iş sahipleri esnaf faaliyeti sınırları içinde kaldıklarından sanatkâr olarak değil esnaf olarak adlandırılmaktadırlar. Mimar ve mühendislerin yaptıkları plân ve projelerden doğan alacakları ise buraya girmez⁶⁹.

Burada önemli olan unsur el emeğidir ve yapılan işte bu unsur ön plânda olmalıdır⁷⁰.

⁶⁶ Feyzioğlu, s.557.

⁶⁷ Feyzioğlu, s.557; Müderrisoğlu, Avukatlıkta Vekalet ve Ücret Sözleşmesi, Ankara 1974, s.22.

⁶⁸ Çandarlı, s.70.

⁶⁹ Von Tuhr, s.691; Saymen/Elbir, I, s.919; Oser-Schönenberger, s.864. Aksi görüş Çandarlı, s.70. Yazara göre mimar ya da mühendis eğer bu eserin inşaatını da yüklenmişse alacağı BK.m.126/3' girmez. Sadece plan ve proje yapılması söz konusuysa o zaman alacak 5 yıllık zamanaşımına tâbidir. Federal Mahkeme de bu alacağı farklı bir gerekçeyle 5 yıllık zamanaşımına tâbi tutmuştur. Şöyle ki bir mimarın mimarlık sözleşmesinden doğan ücret alacağı bir vekalet ilişkisi meydana getirdiğinden 5 yıllık zamanaşımı süresi uygulanır. (Tekinay /Akman /Burcuoğlu /Altop,s.1040,dpn.16).

⁷⁰ “... Sanatkârın işi kavramı, sadece özel teknolojilerin kullanımını gerektirmeyen işlere değil, aynı şekilde özel organizasyon tedbirlerine müracaatı gerektirmeyen işlere tahsis edilmelidir... Sanatkârın işinde el emeği, makine ile çalışma organizasyon işleri, idari gayretler gibi diğer hizmetlere göre daha üstün (veya en azından onlara eşit) olarak ortaya çıkar. Sanatkârlık, aletler veya basit takımlarla iş yapmak veya malzemelere şekil vermek için yapılan iktisadî bir

Türk Borçlar Hukukunda Alacak Zamanaşımı

bb)Perakendecilerin Sattıkları Malların Parası

Perakendeci, toptancıdan aldığı malları tüketiciye arz eden kimsedir⁷¹. İşte perakendecilerin bu şekilde doğrudan doğruya tüketicilere sattıkları mallardan doğan alacakları 5 yıllık zamanaşımına tâbidir⁷².

cc)Noterlerin Meslekî Hizmetleri Karşılığı

Noterler iki tür ücret alırlar; birincisi devletin noterler dolayısıyla yapılan işlemlerden aldığı harç ve resim niteliğindeki ücretler, ikincisi noterin meslekî hizmetinin karşılığı olan ücretlerdir⁷³. Bu bende dahil olan, noterlerin meslekleri gereği yaptıkları hizmetlerden doğan ücretlerdir. Harç ve resim niteliğindeki ücretlerden doğan alacaklara ise genel zamanaşımı süresi uygulanır⁷⁴.

faaliyettir... Örneğin alçı veya boya işleri, istenen uzunlukta kesilen prefabrike çubuk ve malzeme ile çerçeve yapılması, hayvanlar için kulübe yapılması, sıhhi tesisat ve musluk montajı, wc havalandırma ve şeklinde değişiklik yapma işleri, kollektif anten takılması veya elektrik tesisatı ile temizlik ve bahçe işleri sanatkârın yaptığı işler olarak tanınmışlardır. Buna karşın bir evin ön cephesinin tamamen yapılması, standart kapı ve pencerelerin teslimi ve montajı , büyük bir yangın enkazının kaldırılması veya greyderlerle bir arazinin tesviye edilmesi işleri sanatkârların çalışmaları olarak kabul edilmemiştir... Sanatkârın çalışmalarına ilişkin işi genel olarak özel teknoloji kullanılmasını gerektirmeyen ve plânlama ve diğer mesleklerle işbirliği-işçi ve süreler hususunda tedbirler alınmasını zorlamayan ve özel idarî çarelere başvurmaksızın ifa edilebilen işlere hasretmek daha doğru olur. BK.m.128/ 3 (TBK.m.126/3)' de düzenlenen kısaltılmış zamanaşımı ancak tipik el ile yapılan geleneksel ve sınırlı sayıda işçi ile ifa edilen işlerin varlığı halinde onlara uygulanır... (Olaydaki) ihtilafı alacak, sanatkârın alacağı niteliğini ortaya koymamaktadır. Karoların döşenmesinin bir sanatkârın işi olduğu doğrudur ve bunu davacının hizmetlerinin %60'na tekabül ettiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte böyle bir faaliyetin yüzden fazla odada ifası (banyolar, mutfaklar, sahanlıklar, çamaşırhaneler) plânlama, organizasyon ve idarî işleri de zorunlu kılmaktadır. Bu ise örf ve adete göre bir sanatkârın işlerini hayli aşmaktadır ve genel olarak anlaşıldığı anlamda bir müteahhidin ifa ettiği iş gibi düşünülmelidir." Dayınlarlı, Sanatkârın İşine İlişkin Davada Zamanaşımı, Yargıtay Dergisi 1997, C.23, sa.4, (Dayınlarlı, Sanatkârın İş), s.581.

⁷¹ Çandarlı, s.71.

⁷² Von Tuhr, s.691.

⁷³ Çandarlı, s.71.

⁷⁴ Çandarlı, s.71.

dd)Başkalarının Maiyetinde Çalışan veya Müstahdemi Olan Kimselerin Ücretleri

Kanun koyucu başkalarının yanında çalışanların, müstahdemlerin, hizmetçilerin, yevmiyecilerin ve işçilerin ücret alacaklarını 5 yıllık zamanaşımına tâbi tutmuştur.Bu kapsama fazla çalışma parası, genel tatil, yıllık ücretli izin ve bayram ücretlerinden doğan alacaklar da girer⁷⁵. İşçilerin kıdem tazminatı alacakları ise 10 yılda zamanaşımına uğrar⁷⁶.

ee)Şirket, Vekalet, Komisyon, Acentalık, Tellallık ve İstisna Sözleşmelerinden Doğan Alacaklar (BK. m.126/b.4)

Bu bend m.126'ya 29.6.1956 tarih ve 6763 sayılı kanunla eklenmiştir. İsviçre Borçlar Kanununda böyle bir hüküm bulunmamaktadır. BK.m.126' ya yeni bendin eklenmesi Ticaret Kanununun Mer'iyet ve Tatbik Şekli Hakkında Kanunun Adliye Mazbatasında şu şekilde açıklanmaktadır: "... İş hayatında çok geçen ve tarafların alacaklarını zamanında istememeleri yüzünden bir çok karışık ve çözümleri gayet zor davalara sebebiyet veren şirket akdinden, vekalet akdinden, komisyondan, acentelikten ve adî tellallıktan, istisna akdinden doğan davalar hakkında on yıllık müruruzaman çok uzun ve bugünkü hayat ihtiyaçlarına aykırı görüldüğünden, bunların da beş senelik müruruzamana tâbi tutulması uygun bulunmuş ve bu bakımdan BK.m.126' ya 4. bent hükmü eklenmiştir."

aaa)Bir Şirket Sözleşmesinden Doğan Alacaklar

Kurulan şirketin ticarî olup olmadığına bakılmaksızın ortakların birbirleriyle veya şirketle olan tüm davalarında 5 yıllık zamanaşımı uygulanır. Yine şirketin veya ortakların şirket müdürleri, temsilcileri ya da murakıplarıyla olan davaları da aynı süreye tâbidir.

bbb)Vekalet, Komisyon, Acentalık ve Tellallık Sözleşmelerinden Doğan Alacaklar

Vekalet sözleşmesi, vekile müvekkilin menfaatine ve iradesine uygun bir sonuca yönelen iş görmeyi bir zaman kaydına tâbî olmaksızın ve nispeten bağımsız olarak yapma borcunu, sonucun elde edilememesi rizikosunu ona ait

⁷⁵ "... Fazla mesaî, hafta ve genel tatil çalışma paraları niteliği itibariyle ücrettir. BK. m. 126/3' e göre işçi ücretleri hakkındaki davalar 5 yıllık zamanaşımına tâbidir..." Y. 9 HD. 21.2.1978 T., E.15784, K.2593 (YKD. 1978, sa.9, s.1490) Aynı nitelikte bir başka karar ; Y.9. HD.,11.3 1988 T., E.748, K.2843 (YKD.1988, sa.10, s.1387).

⁷⁶ Eren, s.1277.

Türk Borçlar Hukukunda Alacak Zamanaşımı

olmamak üzere yükler⁷⁷. Vekille müvekkil arasında bu şekilde meydana gelen hukukî ilişkiden doğan davalar 5 yıllık zamanaşımı süresine tabîdir. Ancak burada söz konusu olan Avukatlık Kanunu kapsamı dışındaki vekalet sözleşmesidir.

Komisyon sözleşmesinde komisyoncu, kendi namına ve müvekkili hesabına kıymetli evrak ve menkul eşya alım-satımı yapar (BK.m.416/1). Bu sözleşmeden doğan davalar hakkında 5 yıllık zamanaşımı uygulanır

Tellallık sözleşmesinde tellal, ücret karşılığında bir sözleşme yapılması imkanını hazırlamak veya sözleşmenin yapılmasına aracılık etmekle görevlendirilir (BK.m.404). BK.m.126, ticarî tellallık ücreti davası hariç olmak üzere tellallık sözleşmesinden doğan bütün davaları 5 yıllık zamanaşımı süresine tâbi tutmuştur. Ticari tellallık ücreti davasına ise TTK.m.106/2 uyarınca 1 yıllık zamanaşımı uygulanır.

ccc) İstisna Sözleşmesinden Doğan Alacaklar

İstisna sözleşmesinde, bir taraf (müteahhid) diğer tarafın (iş sahibi) vermeyi taahhüt ettiği semen karşılığında bir şey imal etme borcu altına girer (BK.m.355). Bu sözleşmeden doğan bütün davalar 5 yıllık zamanaşımına tâbidir⁷⁸. Ancak kanun koyucu buna iki istisna getirmiştir:

-Müteahhidin kasıt veya ağır kusuru ile sözleşmeyi hiç yerine getirmemesi ve

-Müteahhidin kasıt veya ağır kusuru ile sözleşmeyi gereği gibi yerine getirmemesi, özellikle ayıplı malzeme kullanması veya ayıplı bir iş meydana getirmesi hallerinde açılacak davalara genel zamanaşımı süresi olan 10 yıllık süre uygulanır⁷⁹. Müteahhidin hafif kusuru ile sözleşmeyi hiç veya gereği gibi ifa etmemesi hallerinden doğan davalar ise 5 yıllık zamanaşımına tâbidir⁸⁰.

⁷⁷ Tandoğan, Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, C.2, Ankara 1987, (Tandoğan, II), s.356.

⁷⁸ Y. 15.HD., E.2106, K.5030, T.30.11.1989, YKD.1990, c.16, sa.8, s.1203;Y.15.HD., E.3754, K.5531, T.17.12.1990, YKD., 1991, c.17, sa.7, s.1059; Y.15.HD., E.5594, K. 1556, T.26.3.1992, YKD.1992, c.18, sa.10, s.1581; HGK., E.15-649, K.732, T. 9.12.1992, YKD. 1993, c.19, sa.3, s.331; Y.15.HD.,E. 2798 , K.929, T. 21.2.1994, YKD. 1995, c.21, sa. 1, s.68; Y.15. HD., E. 933, K. 1116, T.4.3.1996, YKD.1997, c.23, sa. 2, s.236.

⁷⁹ Eren, s.1277; Feyzioğlu, s.558.

⁸⁰ Eren, s.1277..

3) Bir ve İki Yıllık Süre

a) Haksız Fiillerde

Bir haksız fiil sonucu doğan maddî ve manevî tazminat istenmesine ilişkin dava, zarara uğrayan tarafın zararı ve faili öğrenmesinden itibaren 1 yıl ve herhalde zararın meydana gelmesinden itibaren 10 yılda zamanaşımına uğrar (BK.m.60/I). Ancak eğer haksız fiil aynı zamanda ceza kanunları uyarınca suçsa ve bu kanunlarca daha uzun bir zamanaşımına tâbi tutulmuşsa tazminat davası açma hakkı da o sürede zamanaşımına uğrar (BK.m.60/II) .

2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununda da haksız fiil zamanaşımına ilişkin özel bir düzenleme bulunmaktadır. Buna göre, motorlu araç kazalarından doğan tazminat talepleri, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten itibaren iki yıl ve kaza gününden itibaren on yıl içinde zamanaşımına uğrar (KTK.m.109/1). İki yıllık süre sadece maddî tazminat talepleri için kabul edilmiştir. Manevi tazminat talepleri yine genel hükümlere (KTK.m.90, BK.m.60) tâbi tutulmuştur⁸¹.

b) Sebepsiz Zenginleşmede

Sebepsiz zenginleşmeden dolayı açılacak dava, zarar görenin geri isteme hakkını öğrendiği tarihten itibaren 1 yıl ve herhalde bu hakkın doğduğu tarihten itibaren 10 yılda zamanaşımına uğrar (BK.m.66).

4) Ceza Kanunundaki Zamanaşımı Süresinin Uygulanması

Ceza Kanunu uyarınca daha uzun zamanaşımı süresine tâbi tutulan bir fiilden doğmuş tazminat talebine, bu zamanaşımı uygulanır (BK.m.60/2). Böyle olmasaydı failin cezai sorumluluğu devam ederken aleyhindeki tazminat talebi zamanaşımından dolayı etkisiz hale gelerek adaletsiz bir duruma yol açabilirdi.

BK.m.60/2'nin uygulanabilmesi için bir ceza mahkumiyeti ilamına ihtiyaç yoktur. Fakat fiilin objektif bakımdan suç teşkil etmesi ve failin ceza ehliyetine sahip olması şarttır⁸².

⁸¹ Kılıçoğlu, 2918 Sayılı Yasaya Göre Motörlü Araç İşletenin Sorumluluğu, Banka ve Ticaret Dergisi, C.XII, sa.2-3'ten ayrı bası, Ankara 1984, (Kılıçoğlu, Araç İşletenin Sorumluluğu),s.149.

⁸² Kudat, İş ve Trafik Kazalarında Ölüm Tazminatı, Ankara 1975, s.168; Kılıçoğlu, Haksız Fiillerden Sorumlulukta Ceza Hukuku İle Medeni Hukuk İlişkisi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1973, C.XXIX, sa.3-4, (Kılıçoğlu, Ceza Hukuku İle Medeni Hukuk İlişkisi), s.211; Ergenekon, s.55; Oser-Schönenberger, s.547; Von Tuhr, s.388; Oğuzman/Öz, s.532; Velidedeoğlu-Özdemir, Türk Borçlar Hukuku Şerhi (Genel-Özel), C.1-2, Ankara 1987, s.160; Tunçomağ, s.526.

Türk Borçlar Hukukunda Alacak Zamanaşımı

BK.m.53'e göre hukuk hakimi, ceza mahkemesinden verilen beraat kararı ile bağlı değildir. Ancak bağlı olmama keyfiyeti mutlak değildir⁸³.

Ceza mahkemesinin verdiği mahkumiyet kararında ise fiilin fail tarafından işlendiği ve hukuka aykırı bulunduğu tarzındaki tespitleri hukuk hakimini bağlar⁸⁴. Ancak ceza mahkemesinin kusurun takdiri ve zararın miktarını belirleme konusundaki kararları hukuk hakimini bağlamayacaktır (BK.m.53). Çünkü ceza hukukundaki ve özel hukuktaki kusur ve suç kavramları birbirinden farklıdır ve farklı esaslara göre tespit edilir⁸⁵.

Eğer ceza davası beraat ile sonuçlanmışsa artık tazminat davasında ceza zamanaşımı uygulanmaz⁸⁶.

Suç oluşturan haksız fiilin bir af kanunuyla suç olmaktan çıkarılmasını ise iki açıdan değerlendirmek gerekir. Bir genel af söz konusuysa fiilin suç niteliği ortadan kalkacağından ceza zamanaşımı uygulanmaz, artık dava hukuk zamanaşımına tâbi olur⁸⁷. Fiilin suç olmaktan çıkmadığı, dava veya cezanın düştüğü özel afta ise ceza zamanaşımı yine uygulanır⁸⁸.

BK.m.60/2, sadece fail ve onun hakkında uygulanır⁸⁹. Failin mirasçıları için ise ceza zamanaşımı uygulanmaz

III.ZAMANAŞIMININ BAŞLANGICI VE HESAPLANMASI

A.Zamanaşımının Başlangıcı

Alacağın muaccel olmasıyla birlikte zamanaşımı da işlemeye başlar (BK.m.128). Tek başına alacağın muaccel olması yeterli olup, ayrıca borçlunun

⁸³ Üstündağ, Medeni Yargılama Hukuku, C.1-2, İstanbul 1989, (Üstündağ, I), s.708; Kuru/Arslan/Yılmaz, Medeni Usul Hukuku, Ankara 2004, s.808 vd.; Pekcanitez/Atalay/Özekes, Medeni Usul Hukuku, Ankara 2004, s.410.

⁸⁴ Üstündağ, I, s.712; Kuru, Hukuk Muhakemeleri Usulü, Ankara 1984, C.IV, (Kuru, II), s.3591; Kuru/Arslan/Yılmaz, s.808; Pekcanitez/Atalay/Özekes, s.409.

⁸⁵ Üstündağ, I, s.712; Kuru/Arslan/Yılmaz, s.802.

⁸⁶ Y.4. HD. 31.5.1951, 5403-4379, Eranıl, s.88; Oğuzman/Öz, 531.

⁸⁷ İBK. 7.12.1955, 17-26, Eranıl, s.16. Doktrinde de bu görüş hakimdir. Arık, s.253; Kılıçoğlu, s.219; Feyzioğlu, s.716; Eren, s.828; Tunçomağ, s.526; Ergenekon, s.58.

⁸⁸ Eren, s.828; Kılıçoğlu, Ceza Hukuku İle Medeni Hukuk İlişkisi, s.220; Ergenekon, s.428.

⁸⁹ Velidedeoğlu-Özdemir, s.160; Ergenekon, s.56; Reisoğlu, s.209; Kudat, s.168; Eren, s.828; Y.4.HD.8.7.1986, 86/5453 (YKD.1986, s.1621).

temerrüde düşürülmesine gerek yoktur⁹⁰. Hatta alacaklının ya da borçlunun borca vakıf olması dahi aranmaz⁹¹.

Bu durumda öncelikle alacağın ne zaman muaccel olacağına bakmak gerekir; alacaklının borcun ifasını talep yetkisini kullanma imkanının başlamasıyla yani ifa anının gelmesiyle alacak muaccel olur⁹².

İfası derhal talep edilebilen alacaklarda zamanaşımı alacağın doğumu ile başlar. Çünkü ifası için bir süre belirlenmemiş olan alacakların, doğumu anından itibaren muaccel sayılması esastır (BK.m.74).

Talikî şarta bağlı alacaklarda, borç şartın gerçekleşmesiyle muaccel hale gelir (BK.m.149/2). Bu andan itibaren zamanaşımı da işlemeye başlar. İnfisahi şarta bağlı bir borçta ise alacaklı borcun ifasını, sözleşmenin kurulması ile talep edebileceği için şarta rağmen zamanaşımı işlemeye devam eder⁹³.

Vadeye bağlı alacaklarda, alacak vade tarihinde muacceliyet kazanacağından, zamanaşımının başlangıcı da bu an olacaktır.

Eğer kısım kısım ifa edilecek bir alacak söz konusuysa -taksitli ödemelerde ve kira alacaklarında olduğu gibi- bu alacaklardan her biri için zamanaşımı kendi muacceliyet tarihinde başlar⁹⁴. Ancak kanun koyucu BK.m.129 ile bazı haller için bu kurala istisnalar getirmiştir. Buna göre kaydı hayat şartıyla irat ve belirli zamanlarda ödenecek benzer diğer borçlarda⁹⁵ alacağın tümü için zamanaşımı, ödenmemiş ilk taksitin muacceliyet kazandığı günden itibaren başlar. Alacağın tümü zamanaşımına uğramışsa, ödenmemiş

⁹⁰ Von Tuhr, s.693; Oser-Schönenberger, s.877; Feyzioğlu, s.537; Tekinay/Akman/ Burcuoğlu /Altop, s.1043; Eren, s.1273.

⁹¹ Ancak bunun çeşitli alacaklar bakımından istisnaları vardır: Haksız fiil ve sebepsiz zenginleşmeden doğan alacaklarda zamanaşımı öğrenme anından itibaren işlemeye başlar. Bununla birlikte kanun koyucu yine de ana kuralı koymuş, söz konusu fiillerin meydana gelmesiyle birlikte 10 yıllık genel zamanaşımı süresini işletmiştir. (BK.m.60-61); Von Tuhr, s.697; Oser-Schönenberger, s.877; Eren, s.1273; Oğuzman/Öz, s.455.

⁹² Oğuzman/Öz, s.237; Von Tuhr, s.693.

⁹³ Von Tuhr, s.694 ;Feyzioğlu, s.539 ; Reisoğlu, s.347.

⁹⁴ Von Tuhr, s.694 ; Oğuzman/Öz, s.454 ; Feyzioğlu, s.539; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/ Altop, s.1074.

⁹⁵ Anaparayla birlikte doğmayan ancak anapara yerine geçen edalarla ,düzenli taksitlere bağlı nafaka borçları buraya dahildir. Eğer iradın karşılığı bir gayrimenkul ise bu hüküm uygulanmaz. Oser-Schönenberger, s.878.

Türk Borçlar Hukukunda Alacak Zamanaşımı

taksitler de zamanaşımına uğramış olur (BK.m.129). Zamanaşımı süresi taksitler için beş, alacağın tümü için on yıldır ⁹⁶.

Bir def'i ileri sürülmesi alacağın muacceliyetini engellemeyeceğinden zamanaşımı da işlemeye devam eder. Def'inin kesin veya geciktirici olması arasında fark yoktur ⁹⁷.

Zamanaşımı, sözleşmeden doğan ifa taleplerinde temerrütten değil, muacceliyet tarihinden itibaren işlemeye başlar ⁹⁸.

Rücu yoluyla istenebilecek alacaklarda zamanaşımının başlangıcını tesbit etmek için rücu hakkının dayandığı hukukî ilişkiye bakılır ⁹⁹.

Sözleşmeden dönme halinde alacaklının tazminat hakkı (BK.m.108/2), borca aykırı davranışın bir sonucu olduğundan, BK.m.125 uyarınca 10 yıllık zamanaşımına tâbidir ¹⁰⁰. Zamanaşımı dönme beyanının borçlunun hakimiyet alanına ulaşması ile işlemeye başlar ¹⁰¹. Yapmama borcu, bu borca aykırı davranılmadığı sürece zamanaşımına uğramaz. Bu nedenle zamanaşımının işlemeye başlayabilmesi için borcun ihlal edilmiş olması gerekir ¹⁰².

Muacceliyeti, alacaklının bir ihbarına bağlı olan borçlarda durum farklıdır. Kanun koyucu bu tür borçlarda zamanaşımının başlangıcı olarak söz konusu ihbarın verilebileceği günü kabul etmiştir (BK.m.128/c.2).

BK.m.128 seçimlik borçlarda da kıyasen uygulanabilir ¹⁰³. Seçim hakkını kullanmak borcun konusunu belirli hale getirmektir. Seçim hakkı alacaklıda ise zamanaşımı alacaklının seçimde bulunabileceği anda başlar ¹⁰⁴. Borçluda ise zamanaşımı bu hakkın kullanıldığı anda başlamalıdır.

Haksız fiillerde zamanaşımı için iki farklı başlangıç tarihi kabul edilmiştir; bir yıllık sürenin başlangıcı zarar ve failin öğrenildiği, on yıllık sürenin başlangıcı ise fiilin meydana geldiği tarihtir (BK.m.60/1).

Zararın öğrenilmesi, haksız fiil sonunda meydana gelen zararın kesin olarak tüm kapsam ve ayrıntısı ile öğrenilmesi değil, açılacak bir tazminat

⁹⁶ Von Tuhr, s.712.

⁹⁷ Von Tuhr, s.695; Tunçomağ, s.743; Arsebük, s.490.

⁹⁸ Eren, s.1273.

⁹⁹ Oğuzman/Öz, s.454; Tekinay / Akman / Burcuoğlu / Altop, s.1045.

¹⁰⁰ Oğuzman/Öz, s.400 vd.

¹⁰¹ Oğuzman/Öz, s.328; Eren, s.1273.

¹⁰² Von Tuhr, s.695 ; Feyzioğlu, s.543 ;Eren, s.1273; Tunçomağ, s.743; Arsebük, s.490; Çandarlı, s.18.

¹⁰³ Tunçomağ, s.744.

¹⁰⁴ Von Tuhr, s.697; Arsebük, s.491; Oser-Schönenberger, s.877.

davasına dayanak oluşturacak derecede yeterli bilgiler elde edilmesi anlamına gelir ¹⁰⁵. Zamanaşımının başlaması için tek başına zararın öğrenilmesi yetmez. Aynı zamanda zarardan sorumlu kimsenin de öğrenilmesi gerekir (BK.m.60/1).

Sebepsiz zenginleşmede zamanaşımı, haksız fiil zamanaşımına benzer biçimde düzenlenmiştir. Bir yıllık zamanaşımı süresi sebepsiz zenginleşmeden zarar görenin geri isteme hakkını öğrenmesinden itibaren işlemeye başlar. On yıllık zamanaşımı süresi ise sebepsiz zenginleşmenin meydana geliş biçimine göre değişmektedir. Sebep baştan itibaren geçersizse zamanaşımı kazandırma anından; sebep daha sonra geçersiz hale gelmişse bu tarihten itibaren; ilerde gerçekleşmesi beklenen bir sebebe dayalı zenginleşmelerde de artık sebebin gerçekleşmeyeceğinin anlaşıldığı tarihte zamanaşımı işlemeye başlar ¹⁰⁶.

B)Zamanaşımının Hesaplanması

Zamanaşımının hesabında, başlangıç günü dikkate alınmaz. Zamanaşımı ancak sürenin son günü kullanılmaksızın geçtiği takdirde dolmuş olur (BK.m.130/1).

Borçların ifasında vadeyi düzenleyen sürelerle ilişkin kurallar, zamanaşımı sürelerinin hesabında da kullanılır (BK.m.130/2). Bu kurallar BK.m.75 ve devamında düzenlenmiştir.

C.ZAMANAŞIMININ DURMASI VE KESİLMESİ

1)Zamanaşımının Durması

a)Genel Kural

Bazen zamanaşımının işlemeye devam etmesi haksız sonuçlar doğurabilir. Bunu engelleyebilmek için kanun bazı hallerde zamanaşımının duracağını kabul etmiştir. Zamanaşımı süresinin, işlemeye başladıktan sonra durmasına veya hiç işlemeye başlamamasına zamanaşımının durması denir (BK.m.132). Hangi hallerin zamanaşımını durduracağı BK.m.132'de gösterilmiştir. Bunun dışında diğer kanunlarda da zamanaşımını durduran sebepler düzenlenmiştir (MK.m.625,864; İİK.m.194,289; AATUHK,m.104).

b) BK.132'de Öngörülen Durma Sebepleri

aa)Velayet Süresince Çocukların Ana-Babalarında Olan Alacakları

Kanun koyucu velayet devam ettiği sürece çocukların ana-babalarında olan alacakları hakkında zamanaşımının işlemeyeceğini kabul etmiştir. Ancak

¹⁰⁵ Oser-Schönenberger, s.546; Von Tuhr, s.387; Tunçomağ, s.524; Feyzioğlu, s.709; Velidedeoğlu-Özdemir, s.159.

¹⁰⁶ Öz, Öğreti ve Uygulamada Sebepsiz Zenginleşme ve BK.m.61-66'ya İlişkin İctihatlar, İstanbul 1990, s.178; Belgesay, s.34.

Türk Borçlar Hukukunda Alacak Zamanaşımı

üçüncü şahsın girdiği icraî takibata çocukların da katılması mümkündür (İİK.m.101).

Velayet sona ererse zamanaşımı da işlemeye başlar.

Buna karşılık, ana-babanın çocuğa karşı olan alacakları hakkında zamanaşımını engelleyen bir durum yoktur¹⁰⁷.

bb)Vesayet Süresince Vesayet Altında Bulunanların Vesayet Makamlarındaki Alacakları

Kanun koyucu velayette olduğu gibi vesayet ilişkisinde de vasi, vesayet altındaki şahsa göre daha kuvvetli konumu sebebiyle bu süre içinde zamanaşımının işlemeyeceğini kabul etmiştir¹⁰⁸. Ancak 2.bendde sayılan vasi, sulh hakimi ve asliye hakimi dışında kayyım ve kanuni müşavirde olan alacaklar için zamanaşımı durmaz¹⁰⁹.

cc)Nikah Devam Ettiği Sürece Eşler Arasındaki Alacaklar

Nikah devam ettiği sürece eşler arasındaki alacaklar hakkında zamanaşımı işlemez. İlk iki bentte zamanaşımı tek taraf - velayet ya da vesayet altındaki şahıs- için dururken burada her iki taraf için de durmaktadır.

dd)Hizmet Sözleşmesi Süresince Hizmetçilerin İstihdam Edenlere Karşı Olan Alacakları

Hizmet sözleşmesi boyunca hizmetçilerin işverende olan alacakları hakkında zamanaşımı işlemez. Bu hüküm hizmet sözleşmesiyle çalışan tüm işçileri değil, sadece hizmetçileri kapsar¹¹⁰.

¹⁰⁷ Von Tuhr, s.699; Saymen / Elbir, I, s.924; Arsebük, s.493.

¹⁰⁸ "...BK.m.132'de yer alan alacak deyimi mutlaktır. Yani alacak hakkı ister vasilik görevinin yerine getirilmemesi yüzünden meydana gelmiş olsun, her halde vasi ile vesayeti altında bulunan kişi arasındaki davalarda zamanaşımı işlemez. Şayet işlemeye başlamış ise vesayet ilişkisi devam ettiği sürece durur (BK.m.132/2)...Öyle ise, mahkemece vesayet ne zaman bittiğinin araştırılması,bitiş tarihi ile dava tarihi arasında zamanaşımı süresinin geçip, geçmediğinin tespit olunması, süre geçmiş ise şimdiki gibi davanın reddedilmesi..." (Y.4.HD.,E.2914 / K.1589, YKD. 1983, sa.5,s.669).

¹⁰⁹ Çünkü BK.m.132/b.2' de kayyım ve kanuni müşavirden söz edilmemiştir. Dolayısıyla onlar bu kapsama girmezler. Von Tuhr, s.699; Oser-Schönenberger, s.882; Çandarlı, s.86; Feyzioğlu, s.569; Saymen / Elbir, I, s.924; Tunçomağ, s.751. Aksi fikir, Ergenekon, Türk Borçlar Hukukunda Müruruzamanın Kat'ı, Ankara 1960, s.12.

¹¹⁰ Feyzioğlu, s.571; Çandarlı, s.89; Tunçomağ, s.751; Berki, İskatî Müruruzaman, s.724; Ergenekon, s.14; Saymen / Elbir, I, s.925. Yargıtay da aynı görüştedir.

Hizmetçinin alacağıının hizmet akdinden veya herhangi bir sebepten (haksız fiil, sebepsiz zenginleşme gibi) doğması arasında fark yoktur, zamanaşımı işlemez¹¹¹.

ee) Borçlunun Alacak Üzerinde İntifa Hakkına Sahip Olması

Bir alacak üzerindeki intifa hakkı, onun gelinine sahip olma hakkı verir (MK.m.745/I). Eğer borçlu alacak üzerinde intifa hakkına sahipse, alacaklı için borcun ifası fiili bir değişiklik doğurmayacaktır. Çünkü borçlunun ödediği miktar üzerinde intifa hakkı sürece ve dolayısıyla alacaklının bundan faydalanması mümkün olmayacaktır¹¹².

ff) Alacağıın, Bir Türk Mahkemesinde Dava Edilememesi

Alacağı bir Türk mahkemesi önünde ileri sürmek imkanı mevcut olmadığı takdirde, zamanaşımı da işlemeye başlamaz.

Alacak hangi hallerde bir Türk mahkemesi önünde ileri sürülemez? Bu hüküm iki ihtimali kapsamaktadır; birincisi yabancılık unsuru taşıyan borç ilişkisi, ikincisi de mahkemeler bakımından olağanüstü bir durumun varlığıdır.

İBK. 3.2.1954 T.,E.21, K.4 (Dalamanlı, I, s.52). Federal Mahkeme hizmetçi kavramını biraz daha genişletmiştir. Buna göre "hizmetçi deyimi sadece ev hizmetlerini gören kimse anlamına gelmez. Fakat patronun ev idaresiyle yakın ilgisi olan işleri için kullandığı ve ailenin bir üyesi olarak aile topluluğu içinde yaşayan kimseler de hizmetçi sayılır, mesela babasının işinde çalışan yetişkin evlat bakımından durum budur." BGE 90 II 443=JdT 1965 I 364 (Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s.1050, dpn.27); Yargıtay bir kararında da taraflar arasında hizmet sözleşmesi bulunmasa bile davalının yanında çalışan davacının durumunun hizmetçiye benzemesi sebebiyle BK.m.132/b.4' ü uygulamıştır. Y.4.HD. 19.9.1957 T.,E.1930, K.5617 (Dalamanlı, I, s.54).

¹¹¹ Arsebük, s.493; Ergenekon, s.15; Feyzioğlu, s.572; Tunçomağ, s.752. Yargıtay' ın görüşü de bu yöndedir. "BK.m.132/4' deki alacak tabiri mutlak olmasına göre bu madde istihdam olunan kimsenin, istihdam eden zimmetindeki bütün alacaklarına şamildir. Binaenaleyh hizmet devam ettiği müddetçe istihdam edilen tarafından istihdam edene ödünç olarak verilen 400 lira hakkında müruruzaman cereyan etmez." Y.4.HD. 15.7.1936 T., E.2914, K.1589 (Tunçomağ, s.752; Feyzioğlu, s.572, dpn.247).

¹¹² Von Tuhr, s.700; Feyzioğlu, s.572; Tunçomağ, s.752; Çandarlı, s.90; Saymen / Elbir, I, s.926; Arsebük, s.493; Oğuzman/Öz, s.457.

Türk Borçlar Hukukunda Alacak Zamanaşımı

Alacaklının maddî imkansızlıklar sebebiyle dava açamaması -örneğin mücbir sebep veya alacaklının kusuru olmaksızın dava hakkını bilmemesi-halleri de BK. 132/b.6'nın kapsamına dahil değildir ¹¹³.

c)Diğer Kanunlardaki Sebepler

aa) MK.m.625

Mirası reddetmek hakkına sahip olan her mirasçı, defter tutulması talebinde bulunabilir (MK.m.619).

Kanun koyucu , defter tutma işleminin devamı süresince zamanaşımının duracağını kabul etmiştir (MK.m.625). Bu tatil sebebi MK.m.621 uyarınca yapılacak ilandan başlayıp, tayin edilen sürenin sonunda ortadan kalkar ¹¹⁴.

bb) İİK.m.194 ve m.289

BK.m.132'nin karşılığı olan İBK.m.134' de 3.fıkra ile İcra ve İflas Kanunundaki özel hükümler saklı tutulmuştur ¹¹⁵. Bu hüküm hukukumuzda alınmamakla birlikte İcra ve İflas Kanunumuzda zamanaşımını tatil eden sebepler bulunmaktadır.

Bunlardan ilki İİK.m.194' tür:

Kanun koyucu, davaların durduğu süre içinde yani ikinci alacaklılar toplantısından on gün sonraya kadar zamanaşımının işlemeyeceğini kabul etmiştir (İİK.m.194/2).

İkincisi ise İİK.m.289' dur:

Konkordatoda tetkik merciinin verdiği süre içinde borçlu aleyhine rehinli alacaklar hariç hiç bir takip yapılamaz, başlamış takipler de durur. Bir takip işlemiyle kesilebilen zamanaşımı ve hak düşüren süreler ise işlemez (İİK.m.289/1). Zamanaşımının işlemeyeceği bu sürenin başlangıcı konkordato talebinin mercie verildiği tarih değil, konkordato kararının verildiği tarihtir ¹¹⁶.

cc)AATUHK.m.104/1

Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun (AATUHK) m.104/1'e göre "borçlunun yabancı memlekette bulunması, hileli iflas etmesi veya terekesinin tasfiyesi dolayısıyla hakkında takibat yapılmasına imkan yoksa bu hallerin devamı müddetince zamanaşımı işlemez."

¹¹³ Von Tuhr, s.701; Tunçomağ, s.753; Oser-Schönenberger, s.884; Feyzioğlu, s.573; Çandarlı, s.91; Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.1052; Saymen / Elbir, I, s.926; Oğuzman/Öz, s.380.

¹¹⁴ Ergenekon, s.16.

¹¹⁵ Oser-Schönenberger, s.881.

¹¹⁶ Ergenekon, s.18.

d)Durmanın Hükümleri

Zamanaşımının durması, zamanaşımı süresinin hesabında tatil devresinin göz önüne alınmaması sonucunu doğurur. Demek oluyor ki, bir durma sebebi varsa artık zamanaşımı işlemez; sebep devam ettiği sürece zamanaşımı da durur, sebep kalktığı anda işlemeye başlar.

Durma sebebinin sona ermesinden itibaren zamanaşımı da işlemeye başlar ya da kaldığı yerden devam eder. Ancak bunun için sebebin kesin olarak ortadan kalkması şarttır ¹¹⁷.

2)Zamanaşımının Kesilmesi

a)Genel Olarak

Zamanaşımının kesilmesi, kanunda belirlenen bazı sebeplerin gerçekleşmesiyle, işlemekte olan zamanaşımının işlemiş kısmının hiçbir etkisinin kalmamasıdır¹¹⁸. Zamanaşımının durması kavramı ile temel farkı da tam bu noktadadır. Zamanaşımı durduğunda, durma sebebinin ortaya çıkmasından önce işlemiş olan zamanaşımı süresi yok olmazken, zamanaşımı kesildiğinde önceki işlemiş süre hükümsüz hale gelmektedir (BK.m.135/1).

b)Kesilme Sebepleri

Zamanaşımını kesen sebepler borçlunun, alacaklının ya da hakimin işlemlerinden meydana gelmektedir (BK.m.133 ve m.136).

aa)Borçlunun Zamanaşımını Kesen Fiilleri

Borçlu borcunu ikrar ettiğinde zamanaşımı kesilmiş olur (BK.m.133/1). Borçlunun borcu ikrar etmesi açık bir irade beyanıdır. Bununla birlikte kanun koyucu, faiz, kısmi ödeme, rehin veya kefil gösterme fiillerine de birer örtülü ikrar olmaları sebebiyle zamanaşımını kesici etki tanımıştır.

aaa)İkrar

BK.m.133/1' e göre borçlu borcu ikrar ettiğinde zamanaşımı kesilir. İkrar, usul hukuku yönünden bir tarafın kendi aleyhindeki bir durumun doğruluğunu mahkeme önünde beyan etmesidir ¹¹⁹. Oysa burada amaç

¹¹⁷ Feyzioğlu, s.577.

¹¹⁸ Oğuzman/Öz, s.458; Saymen/Elbir, I, s.928; Tekinay /Akman /Burcuoğlu /Altıp, s.1052; Von Tuhr, s.702.

¹¹⁹ Feyzioğlu, s.579.

Türk Borçlar Hukukunda Alacak Zamanaşımı

borçlunun borcu kabul ettiğine dair herhangi bir fiil veya beyanda bulunmasıdır¹²⁰.

Borç ikrarı yazılı veya sözlü olabilir¹²¹. Sözlü ikrarın borçlu tarafından mahkeme veya icra makamları önünde yapılması gerekir¹²².

İkrar, zamanaşımı süresi dolmadan yapılmış olmalıdır¹²³.

¹²⁰ Saymen/Elbir, I, s.929; Ergenekon, s.32; Arsebük, s.494; Oser-Schönenberger, s.885; Berki, Müruruzaman, s.960; Çandarlı, Kesilme Sebepleri, s.26; Feyzioğlu, s.578.

¹²¹ Feyzioğlu, s.589; Çandarlı, s.27; Ergenekon, s.32.

¹²² Çandarlı, Kesilme Sebepleri, s.27; Ergenekon, s.32; Berki, Müruruzaman, 960.

¹²³ Ergenekon, s.34; Tunçomağ, s.755; Reisoğlu, s.341; Çandarlı, s.95; Feyzioğlu, s.581; Bu konu doktrinde bir Yargıtay kararı dolayısıyla çok tartışılmıştır. Karar şöyledir: “Müruruzaman müddeti geçtikten ve lehine müruruzaman geçen kimse için hakkı müktesep teşkil ettikten sonra ikrar müruruzamanı katetmeyeceği cihetle, müruruzaman noktasından davanın reddine karar verilmek lazım gelirken, ikrardan sonra müruruzaman dermeyan edilemeyeceğine karar verilemez”. (Y.3.HD. 26.3.1940 ve 2978 sayılı karar, HBM.1942, s.7378) Bu karar bazı yazarlarca eleştirilmiştir. Arsebük, zamanaşımı tamam olduktan sonra ikrar ile kesilmemesini kanunun metni ve ruhuna aykırı bulmakta, alacağın doğumundan sonra borçlunun ikrarı üzerine zamanaşımı 10 yıl uzadığı halde, 10 yıldan sonra yapılan ikrarın bir etkisinin olmamasını tutarsızlık kabul etmektedir (HBM.1942, s.7379). Belgesay da BK.m. 133/1' e göre ikrarın zamanaşımını keseceği hakkındaki hükmün, o süre tamam olduktan sonra bile ileri sürülse aynı sonucu doğuracağı ve geçmiş zamanın dikkate alınamayacağı görüşündedir (HBM.1942,s.7382). Mardin ise ikrarın zamanaşımından önce veya sonra yapılmış olmasında fark görmemekte dolayısıyla sonradan da yapılırsa ikrarın zamanaşımını keseceğini savunmaktadır (HBM.1942,s.7384). Gönensay' a göre borçlunun borcunu, zamanaşımı süresinin geçtiğini bildiği halde ikrar etmesi bu def'iden feragattir ve zamanaşımını keser (HBM.1942,s.7385). Berki de borçlunun böyle bir beyanının borcu teyit ettiği dolayısıyla zamanaşımını keseceği fikrindedir (HBM.1642,s.7437). Karara taraftar olan yazarların fikirleri ise şöyledir: Hirsh' e göre zamanaşımının kesilmesi ancak bu zamanın tamamlanmasından önce söz konusu olabilir. Ondan sonra kesilecek bir şey yoktur. Zamanaşımı bir kere tamamlanınca mantıken ve hukuken, hiçbir olay sonucunda kesilemez (HBM.1942,s.7385). Temizer, zamanaşımından sonraki ikrarla zamanaşımının kesilemeyeceği, ref edilmiş ve ortadan kaldırılmış olacağı fikrindedir (HBM.1942,s.7424). Demiren' de BK.m.133'ün ancak herhangi bir borcun kanunen tâbi tutulduğu zamanaşımı süresi içinde mümkün olan kesilme hallerini gösterdiğini, bu yüzden borçlunun lehine zamanaşımı dolduktan sonraki bir sözün hukukî sonucu incelenirken zamanaşımının kesilmesine

bbb) Borca İlişkin Faiz Ödenmesi

Kararlaştırılmış ya da yasal olarak doğmuş faizin ödenmesi ana borcun ikrarı olduğundan zamanaşımını keser¹²⁴. Borçlunun bunu bilmemesi hatta bu sonucu istememesi dahi zamanaşımının kesilmesine engel değildir¹²⁵.

ccc) Borca Mahsuben Bir Miktar Para Ödenmesi

Alacaklıya, borcun tamamına mahsuben bir miktar para vermek, kısmi bir ödemedir ve zamanaşımını keser (BK.m.133/1). Çünkü borçlu bu fiiliyle borcun tamamını ikrar etmiş olur¹²⁶. Borçlunun başka bir amaçla yaptığı ödeme zamanaşımını kesmez. Örneğin alacaklıya yapılan ödeme hibe edilmişse bunun zamanaşımını kesici nitelikte bir etkisi yoktur¹²⁷.

ddd) Rehin Verilmesi

Alacak için rehin gösterilmesi zamanaşımını keser. Çünkü borçlu bu fiiliyle borcun ödeneceğini taahhüt etmiş dolayısıyla varlığını kabul etmiş olur¹²⁸.

Rehni borçlu veya onun muvafakatı ile üçüncü şahıs verebilir¹²⁹.

Rehin gösterme işleminin zamanaşımını kesebilmesi için kanunen aranan şartlara uygun olarak (menkullerde rehin konusu malın teslimi, gayrimenkullerde tescil gibi) ve zamanaşımı süresi içinde yapılması gerekir¹³⁰.

Rehine konu olan mal menkul veya gayrimenkul olabilir. BK.m.133 bu konuda bir ayırım yapmamıştır. Bununla birlikte alacak için gayrimenkul rehni söz konusuysa artık yeni bir süre işlemeye başlamayacaktır (MK.m.864).

ilişkin olarak tekrar m.133/1' e başvurulamayacağını savunmaktadır (HBM.1942,s.7425). Son olarak Milaslı ise zamanaşımının ancak işlemekte iken kesileceği ve m.133/1'in bu süre içinde uygulanacağı dolayısıyla zamanaşımı dolduktan sonra artık kesilmesinin söz konusu olamayacağı görüşündedir (HBM.1942,s.7459). Kanaatimce de zamanaşımı süresi dolduktan sonra ikrarla da olsa artık bu sürenin kesilmesi mümkün olmaz.

¹²⁴ Ergenekon, s.43; Çandarlı, s.94; Berki, Müruruzaman, s.961.

¹²⁵ Von Tuhr, s.702; Ergenekon s.43; Çandarlı s.94; Arsebük, s.494.

¹²⁶ Eren, s.1280; Tunçomağ, s.755; Saymen/Elbir, I, s.929; Ergenekon, s.41; Çandarlı, s.93.

¹²⁷ Oser-Schönenberger, s.86; Ergenekon, s.41.

¹²⁸ Çandarlı, s.95; Von Tuhr, s.703; Ergenekon, s.47.

¹²⁹ Ergenekon, s.46; Çandarlı, s.95; Berki, Müruruzaman, s.726; Reisoğlu, s.349; Oğuzman/Öz, s.459.

¹³⁰ Ergenekon, s.47.

eee) Kefil Gösterilmesi

Borç için kefil gösterilmesi zamaşımını keser. Ancak kefilin zamaşımının işleme sırasında gösterilmesi gerekir. Yoksa borcun doğumu anında gösterilen kefil zamaşımını kesmez¹³¹.

bb) Alacaklının Zamaşımını Kesen Fiilleri

aaa) Genel Olarak

Alacaklının yapacağı adli muameleler zamaşımını keser¹³². Bunların hangi muameleler olduğu BK.m.133/b.2'de şöyle gösterilmiştir: "... dava veya def'i zımında mahkemeye veya hakeme müracaatla veya icraî takibat yahut iflas masasına müdahale ile ..."

Borçlunun zamaşımını kesen işlemlerinin aksine alacaklının bu nitelikteki işlemleri sınırlı sayıdadır¹³³. Yani alacaklının BK m.133/b.2'de sayılanlar dışındaki işlemleri örneğin ihtar veya temlik ihbarı zamaşımını kesmez¹³⁴.

bbb) Dava Açmak

Alacaklının dava açması zamaşımını keser. Dava, dava dilekçesinin mahkeme kalemine kayıt edildiği ve harcının verildiği tarihte açılmış sayılacaktır¹³⁵.

Dava alacağın bir kısmı için açılırsa, zamaşımı ancak o kısım için kesilir¹³⁶. Dava dışı kalan bölüm için zamaşımı işler, hatta dilekçede dava hakkı saklı tutulmuş olsa bile durum aynıdır¹³⁷.

Tek başına ceza davası açılması hukuk davasının zamaşımını etkilemez. Ancak ceza davası görülürken şahsî hak talebinde bulunulmuşsa, zamaşımı da kesilmiş olur¹³⁸. Bununla birlikte alacaklının bazı adli

¹³¹ Ergenekon, s.45.

¹³² Von Tuhr, s.703; Arsebük, s.495; Oğuzman/Öz, s.460; Çandarlı, s.96.

¹³³ Oser-Schönenberger, s.886; Çandarlı, s.96; Ergenekon, s.49.

¹³⁴ Von Tuhr, s.703; Ergenekon, s.49.

¹³⁵ HGK. 22.12.1971, E.969/4-938, K.766 (Üstündağ, I, s.387, d.pn.5).

¹³⁶ Von Tuhr, s.705; Arsebük, s.495; Tunçomağ, s.756; Reisoğlu, s.350; Oğuzman/Öz, s.460.

¹³⁷ Y.2HD. 6.4.1974, 2122/2083, İBD.1975, s.77; Y4HD. 17.1.1958, 7628/268 (Tunçomağ, s.757, d.pn.66).

¹³⁸ Von Tuhr, s.704; Oser-Schönenberger, s.887; Tunçomağ s.757; Ergenekon, s.56; Berki, Müruruzaman, s.961

işlemlerine zamanaşımını kesici etki tanınmamıştır. Bunlar; delillerin tespiti davası açılması¹³⁹, adli yardım talebi¹⁴⁰ ve davanın ıslahıdır¹⁴¹.

Dava usulüne uygun bir şekilde açılırsa zamanaşımını keser¹⁴². Eğer yetkisiz bir mahkemede dava açılırsa zamanaşımını kesilmez¹⁴³. Fakat görevsiz bir mahkemede açılan dava zamanaşımını keser¹⁴⁴.

Dava reddedilirse hiç açılmamış sayılacağından zamanaşımına bir etkisi olmaz¹⁴⁵. Davadan feragat edilmesi halinde ise dava ile meydana gelmiş olan kesilme ortadan kalkmaz¹⁴⁶.

ccc) Def'i İleri Sürülmesi

Mahkeme veya hakem önünde açılan bir davada alacaklının söz konusu alacağa ilişkin def'i ileri sürmesi zamanaşımını keser. Alacaklı burada davacı değil, davalı konumundadır ve yargılama sırasında alacağını def'i olarak ileri sürmektedir¹⁴⁷.

Alacaklı tarafından takas ileri sürülmesi de zamanaşımını keser, çünkü takas bir def'i niteliğindedir¹⁴⁸.

ddd) Hakeme Müracaat

Alacaklının dava veya def'iyi hakem önünde ileri sürmesi zamanaşımını keser (BK.m.133).

eee) İcra Takibi

Alacaklının icra takibinde bulunması zamanaşımını keser (BK.m.133/II). Ancak icra takibinin kanunen aranan şartlara uygun olarak

¹³⁹ Y.4.HD. 10.2.1953, 316-628, Tunçomağ, s.757, dpn.58.

¹⁴⁰ Bu talep dava mahiyetinde olmadığından zamanaşımını kesmez. Y.4.HD. 15.10.1951, 3387-3314, Berki, Müruruzaman, s.961, dpn.34.

¹⁴¹ İslah yeni bir dava niteliği taşımadığından zamanaşımını kesmez. Zamanaşımının kesilmesi hakkında ıslah tarihi değil, dava tarihi dikkat alınır. Y.3.HD. 5.10.1951, 13088-9912, Ergenekon, s.51, dpn.84.

¹⁴² Oğuzman/Öz,s.460; Ergenekon, s.52.

¹⁴³ Y.4.HD. 15.10.1945, 3900-3615, Berki, Müruruzaman, s.961, dpn.32.

¹⁴⁴ YTD. 30.6.1952, 2355-3331, Ergenekon, s.52, dpn.92.

¹⁴⁵ Von Tuhr, s.707; Arsebük, s.497; Reisoğlu, s.350; Ergenekon, s.60.

¹⁴⁶ Von Tuhr, s.706; Oser-Schönenberger, s.886; Ergenekon, s.60.

¹⁴⁷ Feyzioğlu, s.585.

¹⁴⁸ Von Tuhr, s.705; Oser-Schönenberger, s.889, Arsebük, s.496; Ergenekon, s.68; Aksi fikir Tunçomağ, s.758.

Türk Borçlar Hukukunda Alacak Zamanaşımı

yapılması gerekir¹⁴⁹. İcra ve iflas Kanunu'na göre alacaklı takip talebini yetkili icra dairesinde yazılı veya sözlü olarak yapar (İİK.m.58). Yetki meselesi Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa göre çözülür (İİK.m.50).

Yetkisiz icra dairesine yapılan takip talebi kural olarak zamanaşımını kesmez.¹⁵⁰

fff) İflas Masasına Müdahale

Alacaklının borçlu aleyhine açılan iflas masasına müdahalesi zamanaşımını keser (BK.m.133/II). İflas masasına müdahaleden kasıt alacaklının masaya müracaatla kendisinin de alacaklılar listesine dahil edilmesini istemesidir¹⁵¹. Bu da İİK.m.218, m.219 ve m.236 çerçevesinde olur.

cc)Zamanaşımını Kesen Diğer Fiiller

aaa)Davanın Devamı Sırasında Tarafların Muhakemeye İlişkin İşlemleri

Alacaklının dava açması ya da bir def'i ileri sürmesi ile zamanaşımı kesilir ve yeni zamanaşımı süresi işlemeye başlar (BK.m.133/II). Ancak bunlara ilişkin davanın görülmesi esnasında tarafların muhakemeye yönelik işlemleri zamanaşımını tekrar keser (BK.m.136/I). Tarafların yaptığı bu işlemlerin "yargılamayı sonuca doğru ilerleten ve ihtilafı bulunduğu safhadan alıp, bir adım öteye götüren ve böylece fiilen takibini sağlayacak" nitelikte olması gerekir¹⁵².

bbb) Davanın Devamı Sırasında Hakimin Emir ve Hükümleri

Davanın devamı sırasında hakimin her emir ve hükmü ile zamanaşımı yeniden kesilir (BK.m.136/I). Ancak burada da hakimin emir ve hükümlerinin davaya ilişkin ve bunun sonuçlanmasına yönelik olması gerekir¹⁵³.

ccc) İcra Takibi Sırasındaki Fiiller

Zamanaşımı, bir icra takibi ile kesildikten sonra, takip devam ettiği sürece alacaklının ve icra dairesinin yaptığı her işlemle yeniden kesilir (BK.m.136/II).

¹⁴⁹ Oser-Schönenberger, s.887; Çandarlı, s.96; Ergenekon, s.64.

¹⁵⁰ Çandarlı, s.97; Ergenekon, s.65; Tekinay/Akman /Burcuoğlu/Altop, s.1055, dpn.28h.

¹⁵¹ Çandarlı s.97; Ergenekon s.67.

¹⁵² BGE 85 II 187, Feyzioğlu, s.587, dpn.284; Reisoğlu, s.350, dpn.29; Tekinay /Akman/Burcuoğlu /Altop, s.1066.

¹⁵³ Oser-Schönenberger, s.893; Reisoğlu, s.350, dpn.29; Feyzioğlu, s.587; Çandarlı,s.101; Ergenekon, s.72; Saymen/Elbir, I, s.934.

ddd) İflas Masasına Müdahale Sırasındaki Fiiller

Alacaklının iflas masasına müdahalesi ile kesilen zamanaşımı, iflasa ilişkin hükümlere göre alacağı yeniden talep etmek mümkün olduğu andan itibaren tekrar başlar (BK.m.136/3).

3) Kesilmeden Sonra Başlayacak Yeni Süre

a) Genel Kural

Zamanaşımı kesildikten sonra, kesilme tarihinden itibaren yeni bir süre işlemeye başlar (BK.m.135/1). Daha önce işlemiş olan süre artık hesaba katılmaz¹⁵⁴.

Yeni süre kural olarak, eski sürenin aynıdır¹⁵⁵. Yani beş yıllık bir zamanaşımı süresi kesilirse, yeni başlayacak süre yine beş yıldır.

b) İstisnalar

Kanun koyucu iki halde, ilk sürenin uzunluğunu hiç gözönüne almadan işleyecek olan yeni süreyi belirlemiştir. Bunlar borcun bir senetle ikrar edilmesi ve bir hükümle sabit olması halleridir (BK.m.1351/II). Bu ihtimaller söz konusu olduğunda yeni süre daima 10 yıldır.

c) Kesilmenin Borçlular Bakımından Sonuçları

Kural olarak zamanaşımının kesilmesi, kesilmeye sebep olan işlemi yapan (örneğin borcunu ikrar eden) veya o işleme muhatap olan (örneğin aleyhine dava açılan) borçluya karşı hüküm ifade eder¹⁵⁶. Elbette ki borçlunun mirasçıları ve halefi de buraya dahildir¹⁵⁷.

Ancak BK.m.134 ile bu kurala, müşterek ve müteselsil borçlarla kefalet sözleşmesi bakımından üç istisna getirilmiştir.

4) Munzam Müddet

Alacaklı dava açtığı anda veya görülen bir davada def'i ileri sürdüğünde, bu işlemlerin zamanaşımını kesebilmeleri için mahkeme tarafından kabul edilmeleri gerekir¹⁵⁸.

¹⁵⁴ Oser-Schönenberger, s.891; Saymen/Elbir, I, s.932; Tunçomağ, s.760; Eren, s.1279; Ergenekon, s.79;

¹⁵⁵ Von Tuhr, s.706; Arsebük, s.496; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s.1062; Eren, s.1280; Saymen/Elbir, I, s.932; Ergenekon, s.82; Reisoğlu, s.351; Berki, Müruruzaman, s.727; Çandarlı, s.100.

¹⁵⁶ Oğuzman/Öz, s.462; Feyzioğlu, s.594; Reisoğlu, s.351.

¹⁵⁷ Feyzioğlu, s.594; Saymen/Elbir, I, s.935.

¹⁵⁸ Von Tuhr, s.707; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s.1067; Tunçomağ, s.757.

Türk Borçlar Hukukunda Alacak Zamanaşımı

Reddedilen dava veya def'i zamanaşımını kesmez. Ancak hakimın reddi usul yönünden olmuşsa, alacaklı eksiklikleri giderip, tekrar dava açana kadar zamanaşımı süresi dolabilir. İşte böyle bir adaletsiz durumu önlemek isteyen kanun koyucu BK.m.137 ile alacaklıya 60 günlük ek süre tanımıştır.

IV.ZAMANAŞIMININ HÜKÜMLERİ

A)Genel Olarak

Zamanaşımı, borcu ve alacaklının sahip olduğu hakkı tamamen sona erdirmez. Sadece borçluya bir def'i hakkı verir¹⁵⁹. Borçlu alacaklıya karşı bu def'i hakkını ileri sürdüğünde borç sona ermemekte, eksik borç haline gelmektedir¹⁶⁰.

Zamanaşımı def'ini hakim kendiliğinden dikkate alamaz (BK.m.140). Borçlunun ileri sürmesi gerekir¹⁶¹. Ancak yalnız ileri sürmek yetmez, aynı zamanda zamanaşımının varlığını da ispatlamak gerekir. İspat yükü borçluya aittir¹⁶².

Zamanaşımı def'i, ilk itirazlardan değildir. Çünkü Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda ilk itirazları düzenleyen 187. maddede sayılmamıştır. Dolayısıyla kural olarak davanın her aşamasında da ileri sürülebilir¹⁶³.

Zamanaşımı def'inin ileri sürülmesinde mutlaka "zamanaşımı" kelimesinin kullanılmasına gerek yoktur, def'inin niteliğinden ve bu yoldaki beyanlardan uzun bir sürenin geçmesi sebebiyle böyle bir savunmanın yapılmak istendiğinin anlaşılması yeterlidir¹⁶⁴.

¹⁵⁹ Oser-Schönenberger, s.898; Eren, s.1283; Oğuzman/Öz, s.463; Feyzioğlu, s.603; Çandarlı, s.28; Reisoğlu, s.353; Tunçomağ, s.762; Dalamanlı, II, s.55.

¹⁶⁰ Von Tuhr, s.703; Eren, s.1284; Feyzioğlu, s.603; Çandarlı, s.28; Tunçomağ, s.762; Saymen/Elbir, I, s.938; Berki, Müruruzaman, s.732.

¹⁶¹ Borçludan başka borçlunun vekili, halefleri, mirasçıları ve diğer ilgililer zamanaşımı def'ini ileri sürebilirler. Diğer ilgililer, zamanaşımı def'i sürülmediği takdirde malvarlığında bir eksilme meydana gelecek olan gerçek ve tüzel kişilerdir. Örneğin, zamanaşımına uğramış bir alacağın kefilisi bu def'i ileri sürebilir. Çandarlı, s.32.

¹⁶² Oser-Schönenberger, s.898; Saymen/Elbir, I, s.939; Çandarlı, s.31.

¹⁶³ Y.4.HD. 22.11.1983, E.9302, K.9770, YKD. 1984, sa.9,s.1364. Aksi fikir, Berki, Müruruzamanı Dermeyan, s.5403, "Müruruzaman dahi diğer müdafaa sebepleri gibi ilk cevap layihasında iddia edilmezse sonradan dermeyan olunamaz. Çünkü zikri geçen misalde olduğu gibi tediye ve sebebin ademi tahakkuku nasıl birer müdafaa sebebi ise müruruzaman da böyle bir müdafaa vasıtasıdır."

¹⁶⁴ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s.1074; Çandarlı, s.33.

Esasa ilişkin bir def'i olması itibariyle¹⁶⁵, zamanaşımı iddiası mahkemece öncelikle incelenir¹⁶⁶. Mahkeme zamanaşımını yerinde görürse davayı reddeder, aksi halde esasın incelenmesine geçer¹⁶⁷.

Zamanaşımı def'i, dava mahkemede görülürken ileri sürülmezse, artık temyizen Yargıtay'a gittiğinde ileri sürülemez¹⁶⁸.

B.Fer'i Haklar Bakımından

Asıl alacak zamanaşımına uğradığında faiz ve diğer fer'i alacaklar da zamanaşımına uğramış olur (BK.m.131)¹⁶⁹.

C.Zamanaşımı Def'ini İleri Sürme Hakkının Kötüye Kullanılması

Borçlunun zamanaşımı def'ini ileri sürmesi kural olarak hakkın kötüye kullanılması teşkil etmez¹⁷⁰. Ancak bazı hallerde borçlunun zamanaşımını ileri sürmesi her hakkın kullanılmasının sınırı olan dürüstlük kuralına (MK.m.2) aykırılık meydana getirebilir. Bu haller, borçlunun açıkça alacaklıyı aldatma

¹⁶⁵ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s.1075; Çandarlı, s.32 ; Berki, Müruruzaman Nedir ve Ne Vakit Dermeyan Edilir? Hukuki Bilimler Mecmuası 1937,(Müruruzamanın Dermeyanı),s.5403.

¹⁶⁶ "Diğer sukut sebepleri yalnız borca taalluk etmekle davanın dinlenmesine mani değilken def'i davanın ve muhakemenin herhangi safhasında dermeyan edilirse evvel beevvel tetkik ve halledilmek ve def'in sıhhati tahakkuk ettiği surette artık esas hakkında muhakemeye ve tetkikata devam olunamayıp davanın düşmüş olduğuna karar verilmek lazım gelir." 11.4.1940 tarih ve 70 sayılı İBK. Saymen /Elbir, I, s.939; Oğuzman/Öz, s.464.

¹⁶⁷ Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s.1075.

¹⁶⁸ "...asliye mahkemesinde dermeyanı unutulmuş zamanaşımı def'inin, Yargıtay'a sunulan temyiz layihasında serdi hali ile karıştırmamak lazımdır. Zamanaşımı def'inin temyizen dermeyanı caiz değildir.YİBK. 11.4.1940, 15/70, Feyzioğlu, s.602, dpn.319.

¹⁶⁹ Bu kuralın fer'i hakları asıl borca tâbi kılan BK.m.133'ün mantıkî bir sonucu olduğu kabul edilmektedir. (Von Tuhr, s.711; Arsebük, s.500; Çandarlı, s.40; Tunçomağ, s.765) Saymen/Erbil ise bunu kabul etmemektedir: "BK.m.133'e göre asıl borç sakıt olunca fer'i haklar dahi sakıt olur. Halbuki müruruzamana uğramış bir alacak sukut etmemiştir; fer'ilerin de aynı mukadderata tâbi olması lazımdır, yani bunların da eksik bir borç olarak kalması iktiza eder. Bunun içindir ki, 131.madde fer'ilerin sukut ettiğini söylemeyip, sadece mururuzamana uğradıklarını ifade etmektedir." s.940.

¹⁷⁰ Feyzioğlu, s.606, dpn.326; Oğuzman/Öz, s.465, dpn.101; Tunçomağ, s.764; Reisoğlu, s.343.

Türk Borçlar Hukukunda Alacak Zamanaşımı

veya korkutma ile dava açmaktan alıkoyması biçiminde olabileceği gibi, onu oyalaması veya ifaya dair güven uyandırması yoluyla da olabilir ¹⁷¹.

Hakim zamanaşımı def'inin kötüye kullanılmasını re'sen göz önüne alır.

V.SONUÇ

Çalışmamızda incelemiş bulunduğumuz zamanaşımı, BK.m.125-140 arasında düzenlenmiş olan iskatî zamanaşımıdır. Her ne kadar Borçlar Kanununun borcu sona erdiren sebepler başlığı altında yer alsa da zamanaşımı sadece alacağın dava edilebilmesini önlemektedir. Yoksa alacak varlığını devam ettirmektedir. Hatta borçlu zamanaşımı süresinin dolmasına rağmen borcunu öderse bu geçerli olmakta ve sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanılarak geri istenmesi mümkün olmamaktadır.

Zamanaşımı kavramının kökleri Roma Hukuku'na dayanır. Vadesi geldiği halde 30 yıl takip edilmeyen borç için dava açılırsa, davalı praescriptio longi temporis (uzun zaman geçtiği def'i) ileri sürebiliyordu. Eski hukukumuz bakımından ise sadece iskatî zamanaşımı kabul edilmiş, bu sonuca da yorum yoluyla varılmıştır.

Zamanaşımının iki temel unsuru vardır; zamanaşımına tâbi bir alacak bulunması ve zamanaşımı sürelerinin dolmuş olması.

Kural olarak bütün alacaklar zamanaşımına uğrar. Bu alacakların sözleşmeden, haksız fiilden veya sebepsiz zenginleşmeden doğması arasında bir fark yoktur. Hatta ferdin devlete, devletin ferde karşı olan borçları dahi zamanaşımına uğrar. Alacağın menkul rehniyle teminat altına alınmış olması o alacak hakkında zamanaşımının işlemesine engel olmaz. Ancak alacaklı, rehni paraya çevirme yetkisini korur. Eğer menkul rehni alacağı karşılayacak değerdeyse alacaklının bir kaybı olmaz. Bu değerde değilse artık borçlu kalan miktar için alacaklıyı takip edemez.

Bununla birlikte hukukumuzda zamanaşımına uğramayan haklar da bulunmaktadır. Bu hallerden birincisi alacağın bir gayrimenkul rehni ile teminat altına alınmasıdır. MK.m.864'e göre gayrimenkul rehninin tapuya tescili, o alacak hakkında zamanaşımının işlemesini engeller. Diğer hal ise alacağının tamamını elde edememiş olan alacaklıya icra memurluğunca verilen aciz vesikasında belirlenen borcun, borçlu bakımından zamanaşımına uğramamasıdır. Yine mülkiyet ve şahsa bağlı haklar (nafaka isteme, isim üzerindeki hak gibi) zamanaşımına tâbi değildir.

İkinci unsur olan zamanaşımı sürelerinin dolmasına gelince kanunda hüküm bulunmadığı takdirde bütün alacaklar on yıllık zamanaşımına tâbidir

¹⁷¹ Von Tuhr, s.709; Oğuzman/Öz, s.466; Tunçomağ, s.764; Saymen/ Elbir, I, s.942.

(BK.m.125). Hukukumuzda bazı istisnai hallerde daha uzun zamanaşımı süreleri kabul edilmiştir. Bunlar, mirasçının kötüniyetli davalıya karşı açabileceği miras sebebiyle istihkak ve iptal davalarının tâbi olduğu 30 yıllık süre (MK.m.559 ve m.639) ile cezayı gerektiren bir fiilden doğan tazminat davası hakkının Ceza Kanununda o fiil için daha uzun bir zamanaşımı süresi kabul edilmişse bu süreye bağlı olması halleridir (BK.m.60/2) .

BK.m.125 ile düzenlenen genel kurala bir ve beş yıllık iki istisna getirilmiştir. Beş yıllık sürenin tâbi olduğu alacaklar şöyledir (BK.m.125): Kiralar, sermaye faizleri, düzenli olarak ödenecek aidat; erzak bedeli, nafaka, otel ve lokanta masraflarına ilişkin davalar; sanatkârların ve esnafın emekleri karşılığı, perakendecilerin sattıkları malların parası, noterlerin mesleki hizmetleri karşılığı, işçilerin, hizmetçilerin ve yevmiyecilerin ücret alacakları hakkındaki davalar; ticarî olsun olmasın bir şirket sözleşmesine dayanan ortaklar arasında veya şirketle ortaklar arasında açılmış bulunan bütün davalar, bir şirketin müdürleri, temsilcileri, murakıplarıyla şirket veya ortaklar arasındaki davalar, vekalet, komisyon, acentalık, tellallık (ticarî tellallık ücreti davası hariç) ve istisna sözleşmesinden (müteahhidin kasıt veya ağır kusuru ile akdi hiç veya gereği gibi yerine getirmemiş, özellikle ayıplı malzeme kullanmış veya ayıplı bir iş meydana getirmiş olması sebebiyle açılacak davalar hariç) bütün davalar.

Bir yıllık süre ise haksız fiil ve sebepsiz zenginleşmeden doğan davalar için kabul edilmiştir. Buna göre haksız fiil sonucu talep edilecek maddî ve manevî tazminata ilişkin dava, zarara uğrayan tarafın zararı ve faili öğrenmesinden itibaren bir yıldır. Karayolları Trafik Kanununda bu süre iki yıla çıkarılmıştır. Sebepsiz zenginleşmeden dolayı açılacak dava ise zarar görenin geri isteme hakkını öğrendiği tarihten itibaren bir yıldır. Her iki durumda da olayın gerçekleşmesinden itibaren on yıllık zamanaşımı süresi işlemeye başlar.

Zamanaşımı def'i bir kesin def'idir, dava mahkemede görülürken ileri sürülmezse artık temyizden Yargıtay'a gittiğinde ileri sürülemez. Zamanaşımı def'i ilk itirazlardan değildir. Çünkü ilk itirazları düzenleyen HUMK.m.187'de sayılmamıştır. Dolayısıyla kural olarak davanın her aşamasında ileri sürülebilir. Bununla birlikte eğer esasa cevap süresi içinde ileri sürülmezse savunmanın genişletilmesi sayılır ki (HUMK.m.202) ancak karşı tarafın açık veya zımnî muvafakatı ile hüküm doğurabilir.

Asıl alacak zamanaşımına uğradığında faiz ve diğer fer'i alacaklar da zamanaşımına uğrar (BK.m.131). Faiz alacaklarından her biri, diğerinden ayrı olarak muacceliyeti tarihinden itibaren beş yıl geçmekle zamanaşımına uğramaktadır (BK.m.126). Eğer faizler daha önce zamanaşımına uğramamışlarsa, asıl alacakla birlikte zamanaşımına uğramış olurlar. Bu kural özellikle alacağın zamanaşımına uğramasından sonra muaccel olan faizler için uygulanır.

Türk Borçlar Hukukunda Alacak Zamanaşımı

Kefalet sözleşmesinde asıl borç zamanaşımı ile sona erdiğinde kefil için de sona erer. Kaydı hayat şartıyla irat ve belirli zamanlarda ödenmesi kararlaştırılmış edimlere gelince kanunumuz bunlar için her taksitten ayrı olarak edimlerin tamamını kapsayan borç ilişkisi hakkında zamanaşımı işlemesini ve bu zamanaşımının tamamlanması halinde, henüz kendilerine ait zamanaşımı dolmamış taksitlerin de zamanaşımına uğrayacağını kabul etmiştir (BK.m.129).

Borçlunun zamanaşımı def'ini ileri sürmesi kural olarak hakkın kötüye kullanılması teşkil etmez. Ancak borçlu, alacaklıyı aldatarak, korkutarak dava açmaktan alıkoyarsa veya ifaya dair güven uyandırarak zamanaşımı süresinin dolmasına sebep olursa, artık ileri sürdüğü def'i bir hakkın kötüye kullanılması teşkil eder.